

APRENTATGE PER COMPETÈNCIES EN LA HISTÒRIA DE L'ART

Propostes metodològiques i validació pràctica

Marta Gallart Anguera

CURS 2007-2008

**Observar i “pintar amb paraules”:
una manera d’aprendre història de l’art
desenvolupant les competències lingüístiques**

Aquest treball no hauria estat possible sense la inestimable col·laboració, suport i consells de professorat, alumnat, experts i amics, als quals vull agrair les seves idees, opinions i suggeriments.

Un agraïment especial a la tutora del treball **Maria Masip Utset** per la seva paciència, dedicació i aportacions i al professor **Javier Muro Subías** que m'ha permès entrar a la seva aula i ha col·laborat estretament en l'elaboració i posterior validació de les propostes metodològiques.

La realització d'aquest treball ha estat possible gràcies a una llicència retribuïda concedida pel Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya (DOGC núm.4968 de 14.09.2007).

Í N D E X

	<u>Pàg.</u>
1. Introducció.....	1
1.1. Antecedents del tema objecte del treball.....	2
1.2. Explicació del tema.....	4
1.3. Objectius i resultats proposats.	6
2. Treball dut a terme	7
2.1. Pla de treball	8
2.2. Metodologia emprada.....	10
3. Resultats obtinguts.....	11
3.1. Definició de conceptes.	11
3.2. Pautes generals d'orientació	13
3.3. Activitats d'història de l'art	26
3.4. Aplicació de les activitats a l'alumnat i resultats obtinguts.....	50
4. Conclusions.....	58
5. Bibliografia.....	62
ANNEXOS	67
1. PLA DE TREBALL	
2. FORMACIÓ	
3. MAPA DE LA PÀGINA WEB	
4. DADES DE L'INSTITUT PARTICIPANT EN LA RECERCA	
5. QÜESTIONARI SOBRE L'ACTIVITAT D'ARTEMISIA GENTILESCHI	

1. Introducció

Donem per suposat que l'alumnat de batxillerat ha assolit les **competències bàsiques** en acabar els estudis obligatoris, però a la pràctica ens trobem que molts d'ells presenten dificultats per relacionar els diferents "sabers", comparar dues variables o justificar una afirmació. Considerem també que l'adquisició de competències (*l'homo competens*) és una necessitat en la vida adulta tant en l'àmbit de la formació i de la vida professional (d'on sorgeix el concepte¹) com en el personal de la vida privada i de l'oci..

Com a qüestió prèvia, hem de destacar que la pretensió d'aquest estudi és establir la relació entre les competències comunicatives i l'aprenentatge de la història de l'art a 2n de batxillerat. Més que una recerca científica, es tracta de formular una sèrie de propostes metodològiques i aplicar-les a l'aula per tal de millorar l'estudi d'una disciplina i afavorir que el domini de les competències comunicatives pugui fer-se extensible a qualsevol camp de coneixement.

S'han intentat definir els conceptes bàsics i pautar la metodologia de l'aprenentatge per competències lingüístiques, amb la finalitat de dissenyar estratègies que facilitin l'autonomia dels alumnes; però l'obtenció de resultats ràpids i palpables amb aquest sistema de treball resulta molt difícil i tan sols permet anar avançant en el desenvolupament d'aquestes habilitats, preveient que serà a llarg termini que es pugui fer palesa la millora en la comprensió i l'expressió oral i escrita.

¹ OSANDÓN, L.; AYALA, E. (2007)

1.1. Antecedents del tema objecte del treball.

Esmentarem de manera resumida l'estat de la qüestió en els tres grans àmbits que aborda aquest treball:

1.1.1. Aprenentatge per competències. L'informe PISA fa servir com un dels seus eixos d'estudi les competències i això afavoreix que siguin molts els països que les inclouen en els seus dissenys curriculars. De fet es tracta d'un concepte que prové del món laboral i empresarial i que ara proporciona un pas més en el recorregut que es va iniciar els anys 60 de segle passat amb els objectius d'aprenentatge. En la seva aplicació concreta, el discurs sobre les competències presenta una gran diversitat en els diferents països, des de les propostes àmplies de Finlàndia i Ontario, fins els models més precisos que trobem a Catalunya i la resta d'Espanya, per exemple. Malgrat no existir, doncs, una accepció exclusiva de l'aplicació pràctica de les competències, es poden assenyalar alguns aspectes clau comunament acceptats:

a) Suposa un canvi de paradigma educatiu al passar del "*teaching*" al "*learning*", és a dir, indicar allò que l'alumnat ha de ser capaç de fer gràcies a l'ensenyament.

b) Es posa èmfasi en les feines a desenvolupar per l'alumnat per aprendre continguts, habilitats, etc. que haurà de poder transferir a tot tipus de situacions i problemes.

c) Però també sembla clar que no es pot pensar en competències sense pensar simultàniament en els continguts, plantejats aquests en grans àmbits temàtics (model britànic) o conceptes clau (model australià).

1.1.2. Art i llenguatge. Les experiències realitzades en aquest àmbit posen de manifest el següent:

a) L'operació cognitiva més freqüent en l'estudi de la història de l'art és l'observació i l'habilitat cognitivolingüística és la descripció.

b) És quan es planteja passar a la interpretació quan es guanya en complexitat i s'exigeix l'explicació, l'argumentació i la justificació com a habilitats cognitivolingüístiques i l'avaluació en el cas de les habilitats cognitives.

c) Per tant, cal que els materials elaborats ajudin als alumnes a aprofundir en les seves explicacions i justificacions, superant la mera descripció per afavorir la justificació i l'argumentació.

1.1.3. Les T.I.C. Tothom està d'acord en l'evident utilitat educativa de les TIC, ja que afavoreixen una actitud de l'alumnat més positiva, una major participació d'aquest i ofereixen una gran quantitat de materials. Tanmateix, s'evidencia que l'ús d'aquestes tecnologies s'està incorporant a l'ensenyament de forma més lenta que a d'altres àmbits de la societat. Aquest fet es deu, en part, a que aquestes tec-

nologies generen incertesa entre el professorat per raons diverses: des de problemes d'infraestructura informàtica dels centres i funcionament dels ordinadors, o problemes de temps, fins al fet que aquestes eines modifiquen la forma de treball habitual en la que el professorat controla tot el procés. En aquest sentit, cal trobar estratègies d'aprenentatge específiques per utilitzar les TIC amb aprofitament i que siguin fàcils d'aplicar al conjunt del professorat.

1.2. Explicació del tema.

L'aprenentatge per competències que la LOE ha situat com a eix fonamental dels nous *curricula*, ens ha fet pensar en la necessitat de reflexionar i aprofundir sobre la concreció pràctica d'aquest mètode dins la matèria d'història de l'art. Malgrat que la didàctica d'aquesta disciplina no ha estat treballada encara en profunditat i que requeriria d'un estudi que sobrepassa l'objectiu del present treball, partirem de la idea bàsica que davant de l'art mai "no sobren les paraules"² i, per tant, hem incidit en dos aspectes fonamentals:

1.2.1. Ensenyar a escoltar, parlar, llegir i escriure. El llenguatge, tant verbal com artístic i icònic, és inseparable de la descripció, comentari i comparació d'obres d'art. A través de la lectura de la imatge i de la formulació de grans preguntes fomentarem el desenvolupament de les següents competències cognitivolingüístiques:

² MACAYA, A. (2006)

- **DESCRIPCIÓ.** És el primer pas de la informació consistent en aprendre a mirar, a observar les obres d'art i saber-les comunicar a través de la descripció. La descripció ha de respondre a la realitat i per tant ha d'informar sobre qualitats, propietats, característiques,... sense establir cap relació causal explícita.
- **EXPLICACIÓ.** Suposa comprendre els fets o fenòmens establint relacions entre les causes i les conseqüències, sense posar en dubte els fets objecte de l'explicació. L'explicació ha de ser clara, ordenada, sistemàtica i lògica.
- **ARGUMENTACIÓ.** Organitzar una sèrie de raons per justificar un punt de vista amb la intenció de convèncer. S'ha de basar en raonaments científics, fiables i sòlids que resisteixin la crítica i la controvèrsia. L'argumentació exigeix el contrast d'opinions i per tant sempre cal que el tema sigui polèmic.

1.2.2. Competència digital. Utilitzar les Tecnologies de la Informació i de la Comunicació com a mètode d'aprenentatge actiu i significatiu que doni suport a la transmissió de coneixements, permeti la recerca i exposició del "saber", ajudi a la creació de persones competents en l'àmbit de les, ja no tan noves, tecnologies, que els nostres alumnes "dominen" tècnicament molt millor que nosaltres, però que necessiten del nostre acompanyament per valorar, jerarquitzar i ordenar tota la informació i possibilitats que proporcionen i per desenvolupar un criteri autònom i una actitud crítica i creativa..

1.3. Objectius i resultats proposats.

- a) Reflexionar sobre la introducció, a través de la història de l'art del batxillerat, d'un aprenentatge basat en les competències comunicatives, metodològiques i personals.
- b) Investigar la possible aplicació d'un model que tingui com a objectiu la relació entre l'aprenentatge de la lectura de l'obra d'art i la consecució de les competències cognitivolingüístiques
- c) Fer un conjunt de propostes metodològiques i de recursos per a l'ensenyament de la història de l'art partint de la formulació de grans interrogants que afavoreixin l'adquisició de continguts conceptuals de la matèria, de destreses com les habilitats lingüístiques i comunicatives i de continguts actitudinals com la valoració i respecte pel patrimoni artístic.
- d) Utilitzar les TIC i concretar aquestes metodologies a través d'una pàgina web..
- e) I finalment, validar aquestes aportacions pràctiques en un centre d'educació secundària amb els alumnes que cursen Història de l'Art a 2n de Batxillerat, per experimentar el grau d'assoliment i extreure'n conclusions.

2. Treball dut a terme

La nostra pretensió era buscar una possible resposta a dos aspectes clau en l'aprenentatge de la Història de l'Art:

- a) **Aprendre a veure.** Cal tenir present que la percepció visual és la fase prèvia que ens ajudarà a la comprensió interpretativa. Però per poder veure amb profit cal tenir uns recursos i unes guies bàsiques ja que si procurem que l'alumnat es fixi en els signes visualment significatius (línia, colors, llum, composició, espai, etc.) aconseguirem que superi la percepció esquemàtica arribant a un procés d'anàlisi, comprensió i elaboració d'una síntesi personal. Es tracta d'aconseguir que l'alumnat miri, reflexioni i per tant vegi. Per aquest motiu és molt important treballar amb un model d'esquema de comentari d'una obra d'art ja que és la guia que ajuda a l'alumnat a anar més enllà del simple mirar i arribar a veure.

- b) **La construcció d'un aprenentatge significatiu de la història de l'art,** que intentés superar alguna de les dificultats amb que es troben els alumnes, com és la comunicació i el llenguatge, ja que en el comentari i anàlisi d'una obra d'art intervenen diversos registres com el patró lingüístic propi de la disciplina o el poètic que es relaciona amb les impressions causades per l'art, a més del registre comú que requereix la lectura, l'escriptura o l'expressió oral en qualsevol situació acadèmica.

Trobar instruments que poguessin ajudar en la millora d'aquests dos aspectes constituïa l'eix sobre el qual s'ha desenvolupat el nostre treball, i per tant, hem volgut donar resposta a aquestes dues preguntes:

- **Com introduir l'aprenentatge de les competències comunicatives a l'etapa postobligatòria?**
- **Quina tria de continguts, metodologia i gestió d'aula dins la matèria d'Història de l'Art permetria als alumnes adquirir les competències comunicatives, aprendre història de l'art de forma significativa, assolir la maduresa i ser capaços de continuar aprenent al llarg de tota la vida?**

La qüestió fonamental rau en com es transmeten, s'adquireixen i s'estructuren les competències comunicatives per tal que el seu domini serveixi a l'alumnat per organitzar el coneixement, siguin una eina d'aprenentatge i resultin útils com a instruments per aplicar en diferents situacions.

Descriurem tot seguit, de forma breu, el disseny del **pla de treball (ANNEX 1)** dut a terme i la metodologia emprada, aspectes que més endavant detallarem i exemplificarem en els resultats obtinguts.

2.1. Pla de treball

Ens vam plantejar una seqüenciació de les tasques a realitzar partint de la necessitat de **definir els conceptes** de competència, habilitat i, de forma especial, les competències comunicatives. Vam establir quines s'haurien de treballar,

segons la finalitat del treball i l'assignatura objecte d'estudi, i com mesurar la seva consecució per part de l'alumnat.

Per aclarir aquestes idees inicials, a més de la bibliografia esmentada més endavant, va resultar de molta ajuda l'assistència a una sèrie de **cursos de formació i conferències (ANNEX 2)** que van permetre l'aprenentatge de continguts actualitzats d'història de l'art i del desenvolupament de competències comunicatives en el currículum.

Paral·lelament, es va demanar als alumnes que participaven en l'estudi la realització d'una **activitat escrita prèvia** que consistia en la comparació entre dues obres arquitectòniques clàssiques sense cap indicació concreta de com fer-ho. Això ens va servir per detectar algunes de les mancances i dificultats que presenten alguns alumnes a l'hora de llegir, escriure, parlar.

El pas següent va consistir en elaborar unes **pautes d'orientació generals** per realitzar activitats que poguessin ser vàlides i aplicables a qualsevol situació acadèmica.

Posteriorment, vam **dissenyar** el desenvolupament d'alguns temes d'història de l'art de 2n de batxillerat basant-nos en **activitats** a realitzar per l'alumnat que comportessin la lectura i producció de textos escrits, l'argumentació oral i l'elaboració de materials utilitzant les TIC.

Per fer arribar a l'alumnat aquestes pautes d'orientació i activitats es va utilitzar una **pàgina web (<http://www.xtec.cat/~mgallar3/>) (ANNEX 3)** que es va haver de redissenyar i ampliar, ja que es partia d'una anterior que només contenia recursos d'Història de l'art per a 2n de batxillerat.

2.2. Metodologia emprada.

Dues de les activitats preparades es van experimentar amb dos grups de l'assignatura d'història de l'art de 2n batxillerat **d'un institut (ANNEX 4) de la comarca del Maresme** durant unes 7 sessions en les quals vam estar presents a l'aula, juntament amb el professor de la matèria.

L'aplicació es va fer als dos grups que feien història de l'art dedicant-hi el mateix nombre de sessions i experimentant les mateixes activitats perquè vam considerar que no era adient establir un grup de control que servís per comparar els resultats ja que suposava un greuge comparatiu i era innecessari per a l'objectiu de la validació.

La posterior **revisió** del resultat de les activitats i el seu comentari amb l'alumnat, va comportar el retoc i correcció d'alguns aspectes per tal que s'adeqüessin més a la situació dels estudiants de 2n de batxillerat.

L'observació directa a l'aula, la correcció de les activitats, l'estreta col·laboració amb el professor de l'assignatura i la resposta de l'alumnat a un qüestionari juntament amb entrevistes realitzades amb algunes alumnes han sigut **instruments** que ens han permès contrastar els resultats i poder extreure'n algunes conclusions.

3. Resultats obtinguts.

Hem volgut focalitzar la reflexió sobre l'aprenentatge per competències en una matèria del batxillerat per proposar alguns plantejaments metodològics a tenir en compte per assolir els objectius proposats.

Tot seguit detallarem i exemplificarem els passos seguits en el treball, començant per la definició de conceptes i l'elaboració de les pautes d'orientació generals, per passar a continuació a detallar les activitats dissenyades, la seva aplicació i els resultats obtinguts en l'experimentació amb alumnes de 2n de batxillerat.

3.1. Definició de conceptes.

Entenem per **competència** la capacitat de posar en pràctica de forma integrada habilitats, coneixements, destreses, actituds i valors per identificar problemes i resoldre tot tipus de situacions al llarg de la vida³. Tot i que aquesta definició por presentar diversos matisos, es tracta d'un plantejament àmpliament acceptat i que es relaciona amb el concepte d'**habilitat** (qualitat que pressuposa fer bé una cosa).

En el procés d'aprenentatge es tracta d'aconseguir que l'alumnat domini les **habilitats cognitives** (observar, relacionar, recordar, explicar, identificar, analitzar, enumerar, distingir, descriure, deduir, classificar, interpretar, seleccionar, inferir, resumir, transferir, comparar, dissenyar, diferenciar, valorar, entendre,

³ PAGÈS (2003)

operar...) i activi les **habilitats lingüístiques** (descriure, explicar, justificar, argumentar...). És en aquest sentit que parlem **d'habilitats cognitivolingüístiques**.⁴

Però si obrim una mica més el camp de visió, podem parlar de **competències comunicatives** com les capacitats per entendre i comunicar-se en una llengua i aplicar-la utilitzant altres coneixements de la societat. Per tant, englobarien les competències lingüístiques i audiovisuals, artístiques i culturals⁵.

Pel que fa a l'àmbit del present treball, molt lluny de la pretensió d'aprofundir en l'aspecte lingüístic, es tracta de facilitar a l'alumnat eines que permetin assolir les competències comunicatives per a un millor aprenentatge de la història de l'art i, per tant, hem optat per adoptar la **tipologia textual** del professor estadunidenc John M. Adam (1985) que classifica els textos (**narratiu, descriptiu, argumentatiu, expositiu i dialogal**) en funció de les habilitats cognitives que activen i que la comunitat científica accepta de forma general a l'actualitat.

Tot i que no hi ha tipus de textos purs, sense interferències dels altres, aquesta tipologia ajuda a l'organització del pensament: "*a cada gènere textual li corresponen unes característiques específiques (tipus d'informació, elecció del llenguatge i organització estructural)*".⁶

⁴ JORBA, GÓMEZ i PRATS (1998) i CASAS, M. (2005).

⁵ Decret 143/2007, de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria (ESO). DOGC núm. 4915 - 29/06/2007.

⁶ SERAFINI (1995)

3.2. Pautes generals d'orientació

A partir d'aquests pressupòsits previs, hem elaborat unes **pautes generals d'orientació** (*scaffolding*, en anglès) que creiem proporcionen unes estructures que guien l'alumnat, els permet organitzar el seu pensament i donar suport en la realització de les tasques acadèmiques.⁷ Tot i ser unes pautes d'aplicació general, hem triat específicament aquelles que són de necessària aplicació a la història de l'art i que permetran aprendre a veure l'art i comunicar de diferents maneres el que s'observa.

Donades les característiques de l'alumnat de 2n de batxillerat, al qual es presuposa ja un cert domini d'habilitats lingüístiques, ens hem centrat concretament en les competències comunicatives següents: **el procediment lector, l'elaboració de textos i l'expressió oral**, tractades de forma molt general ja que en cadascuna de les activitats a realitzar, es focalitzen i concreten a cada situació específica.

Tanmateix considerem, tal com recomanen els experts, que moltes d'aquestes pautes s'han de **consensuar i negociar amb l'alumnat**, per la qual cosa seria desitjable que abans de donar les instruccions ja elaborades, es procurés que, amb l'ajut del professorat, fossin els propis destinataris els qui detectessin les necessitats i establissin les línies fonamentals de l'ajuda que els cal per millorar el seu aprenentatge i fer-lo més eficaç.

⁷ MCKENZIE, J.: *Scaffolding for Success* <http://www.fno.org/dec99/scaffold.html>

Tot i que una bona part de les tasques a realitzar per alumnes de batxillerat, es basen en la **lectura** de textos escrits, de pàgines web i d'altres suports, només hem establert uns mínims paràmetres per tal de facilitar aquesta habilitat de la lectura, que es considera bàsica i, per tant, ja assolida al llarg de l'etapa obligatòria. El document [La lectura de textos](#) (pàg. 16) recorda algunes de les feines a realitzar en aquest sentit.

Pel que fa a l'**escriptura**, les pautes inclouen els documents següents:

- [Elaboració de textos](#) (guia bàsica per a la producció de textos que inclou els tres apartats de Planificació, Elaboració i Revisió, i que serveix per elaborar i analitzar un text i també com a base dels criteris d'avaluació per determinar la qualitat del text tant per part de l'alumnat com del professorat). (pàgs. 17-18)
- [Tipus de textos](#) (adaptació de la tipologia de textos esmentada abans, desenvolupant aquells que són més idonis per a la història de l'art: la descripció, la comparació, l'explicació, la justificació i la descripció i detallant les característiques de cadascun per orientar la seva elaboració: Què és? Per a què serveix? Què s'ha de fer? A quines preguntes ha de respondre? Com s'ha de construir el text? Quin és el resultat a obtenir?). (pàgs. 18-22)
- [Connectors lingüístics](#) (taula de connectors i transicions que permeten marcar les diferents parts d'un text i ajuden a desenvolupar el pensament). (pàgs. 20-21)

- [Autoavaluació de textos](#) (es recullen una sèrie d'ítems molt detallats per autoavaluar la qualitat d'un text i com a taula d'avaluació per part del professorat). S'ha procurat que fos una graella exhaustiva i potser resulta més útil que la utilitzi el professorat per corregir els textos i poder informar de forma detallada a l'alumnat del grau d'assoliment de la competència en escriptura.
- [Exemples de planificació d'una comparació \(1\) \(2\)](#) (considerem de gran interès que l'alumnat sàpiga fer una comparació i, per tant, que aprengui a planificar-la prèviament per organitzar el text utilitzant eines com mapes conceptuals, taules de comparació...). (pàgs. 38-39)
- [Tipus de paràmetres per fer una comparació](#) (un recurs més per ajudar a trobar elements que organitzin una comparació entre obres d'art, artistes o estils)

Finalment, les pautes respecte a **l'expressió oral** recullen uns documents que aporten algunes indicacions com una [Taula de pros i contres per argumentar oralment una tesi](#) (pàg. 41), [preparar un debat](#) (pàg. 23) o quins són els [criteris per avaluar una exposició oral](#) (pàgs. 24-25).

Presentem a continuació, a tall d'exemple, algunes d'aquestes pautes generals que es poden consultar completes als vincles de la [pàgina web](#):

EL PROCEDIMENT LECTOR

Primer de tot, heu de tenir clar l'**objectiu** de la lectura.

a. Per llegir un text:

- 1) Mireu el títol, la referència, autoria i data.
- 2) Formuleu una hipòtesi sobre el tema que tractarà
- 3) Llegiu-lo detingudament
- 4) Procureu deduir el significat de les paraules desconegudes a partir del context
- 5) Si hi ha imatges, observeu-les detingudament

b. Per extreure'n la idea principal:

- 1) Subratlleu allò més important
- 2) Seleccioneu i condenseu les idees de més valor estructural

c. Associeu les idees de cada text amb els coneixements previs sobre el tema.

- 1) Comproveu si el text s'ajusta a la hipòtesi formulada
- 2) Interpreteu el text
- 3) Valoreu-ne les aportacions que fa i les intencions dels autors
- 4) Feu-vos preguntes pròpies

d. Breu resum: Amb les aportacions individuals i entre tot el grup construïu un text nou molt breu que resumeixi les idees principals del text.

Adaptació de JORBA, GÓMEZ i PRATS, (eds), (1998), *Parlar i escriure per aprendre*, ICE UAB

ELABORACIÓ DE TEXTOS⁸

1. PLANIFICAR:

a. Conèixer **objectius**:

- Retenir alguna cosa a la memòria
- Organitzar els coneixements apresos
- Comprovar la representació que algú es fa d'un tema
- Reelaborar una idea
- Comunicar el que s'ha après a altres persones
- Expressar idees
- Aprendre a escriure

i destinatari: per determinar el grau de formalitat (escassa, mitjana, alta⁹), el lèxic, la presentació...

- b. Recerca per aconseguir el material adequat.
- c. Generar, organitzar i seleccionar idees segons l'objectiu.
- d. Tècniques per organitzar idees (esquemes, mapes conceptuals...).
- e. Demanar ajut i saber concretar la demanda.

2. REDACTAR: Donar forma lingüística als aspectes planificats.

a. **Pautes generals:** La informació ha de ser PERTINENT, COMPLETA, PRECISA i ORGANITZADA.

PERTINÈNCIA:

- Coherència, consistència i referència al fenomen, objecte...
- Claredat per descobrir el tema i les intencions de l'autor.
- Registre de llengua adequat a la funció i als destinataris del text.

COMPLETESA:

- Nombre suficient de característiques, raons...
- Si convé, introducció de material gràfic per completar la informació del text.

PRECISIÓ:

- Idees organitzades i acceptades per la comunitat científica.
- Lèxic específic de l'àrea.

VOLUM DE CONEIXEMENTS:

- Adequat en relació al nivell en quantitat i qualitat.
- b. **Organitzar** a partir dels esquemes previs introduint-hi marcadors (títols, subtítols, negretes) per estructurar el contingut, orientar la lectura i deduir les idees globals que exposa el text.
- c. Parar atenció a:
 - Contingut (informació)
 - Text (cohesió i coherència)
 - Frases (ordre dels mots)
 - Gramàtica i ortografia
 - Presentació: polidesa, llegibilitat, format, organització de les parts, índex, paginació, bibliogra-

⁸ Adaptació de JORBA, GÓMEZ i PRATS, (eds), (1998), *Parlar i escriure per aprendre*, ICE UAB i CASSANY, D., (1993), *La cuina de l'escriptura*, Empúries, Barcelona.

⁹ JORBA (1998), pàg. 126

fia...

- Estil: capacitat expressiva: riquesa, variació i precisió lèxica, complexitat i variació lingüística, recursos retòrics... Originalitat.

d. Tenir en compte **el tipus de text:**

- DESCRIPTIU:
 - 1r: presentació general del concepte i més endavant es desenvolupa
 - Sintaxi senzilla: frases curtes, coordinades amb “i” o juxtaposades separades amb punt.
- EXPLICATIU:
 - Estructurar els fets d’acord amb la lògica de l’explicació
 - Connectors temporals i causals: *perquè, ja que, però, sinó...*¹⁰
- JUSTIFICATIU I ARGUMENTATIU:
 - Organització a partir d’un esquema
 - S’articulen els arguments abans d’arribar a la justificació
 - Connectors adversatius, causals: *perquè, però, sinó, encara que, per tant...*

3. **REVISAR:** Examinar el producte obtingut per si s’ha trobat informació nova, si en la lectura en veu alta falla alguna cosa, variar l’estructura, observacions de companys o professor, algú no ha entès el contingut...

- a. Comparar-lo amb la planificació
- b. Repassar el contingut i la forma i el procés seguit
- c. Ajustar, reescriure, refer el que es cregui convenient
- d. Autoavaluar-se:
 - Com ho he fet?
 - Què he fet malament?
 - Explicar per què
- e. Avaluació entre companys:
 - La seva explicació és adequada?
 - Què recomanaries perquè millorés
 - Estàs d’acord amb l’avaluació del company?

Aquestes pautes per a la producció de textos serviran per elaborar i analitzar un text i, per tant, com a **critèris d’avaluació**.

TIPUS DE TEXTOS

1. LA DESCRIPCIÓ
2. LA COMPARACIÓ
3. L'EXPLICACIÓ
4. LA JUSTIFICACIÓ
5. L'ARGUMENTACIÓ

Adaptació de JORBA, GÓMEZ i PRATS, (eds), (1998), *Parlar i escriure per aprendre*, ICE UAB i de CASAS, M. (coord.), (2005), *Ensenyar a parlar i escriure ciències socials*, Barcelona, Rosa Sensat

¹⁰ Consultar document: “Connectors lingüístics”

1. LA DESCRIPCIÓ	
Què és	Expressar informació sobre qualitats, propietats, característiques generals, accions de conceptes, objectes, fets, fenòmens, esdeveniments (estils, artistes, obres d'art) sense establir relacions causals.. Ha de respondre a la realitat. "Pintura verbal" -- imatge exacta de la realitat.
Serveix per	<ul style="list-style-type: none"> o Fer-se una idea exacta d'allò que es descriu o DEFINIR: Expressar les característiques necessàries i suficients perquè el concepte no es pugui confondre amb un altre. o RESUMIR: realitzar un procés de selecció i condensació de les idees de més valor estructural.
Què s'ha de fer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Observar la realitat. Aprendre a mirar. 2. Reconèixer i Identificar el que és essencial. Definir. 3. Seleccionar els elements destacats de la realitat en funció dels objectius. Suprimir. 4. Resumir. Generalitzar (condensar). 5. Ordenar i classificar. Establir l'ordre de la descripció. Agrupar per categories. 6. Construir el text i elaborar-lo utilitzant la terminologia adient i el lèxic propi de l'àrea.
Preguntes	<ul style="list-style-type: none"> • Què, Com és • Què, On, Quan, Com passa • Què, Com fan • Qui, Com intervén • Quants, Com, Qui són • Què, Com pensen • On, Com viuen • Què, Com volen • Quines característiques presenta?
Com s'ha de construir el text	<ul style="list-style-type: none"> – Títol del text – Identificació i Presentació general del concepte – Desenvolupament del concepte: seleccionar el més essencial i ordenar les característiques: de més general a més concret (tot/parts), de forma espacial (de dalt a baix, d'esquerra a dreta...), de forma temporal (primer, després...) – Sintaxi senzilla: frases curtes, oracions de predicat nominal, coordinades amb "i" o juxtaposades separades amb punt. – Substantius, adjectius qualificatius, verbs en temps present o imperfet, adverbis de lloc, estructures de comparació, enllaços, <u>connectors</u> espacials, temporals... – Conclusió que resumeixi i reculli el més essencial.
Resultat a obtenir	<ol style="list-style-type: none"> a. Un <u>text</u> que permeti fer-se una idea exacta del que es descriu. <u>Complet</u>: amb un nombre suficient de propietats o característiques. b. Hi ha suficients coneixements representats. c. Les característiques són objectives i acceptables per a la comunitat científica. d. Ús adequat del lèxic de l'àrea.

CONNECTORS LINGÜÍSTICS I TRANSICIONS			
Per marcar començament	Ordre	<i>Abans que res D'entrada El primer punt que cal considerar En primer lloc</i>	<i>Per començar Primer Primer de tot Primerament Pel que fa a</i>
	Explicació	<i>A l'entorn de Així que Això és Ara bé Com a exemple Com ara Dit d'una altra manera</i>	<i>En altres termes En el cas concret de En relació a És a dir N'és un bon exemple Tal com s'ha dit Respecte a/de</i>
Per marcar continuïtat	Atenuació	<i>A penes Almenys En la mesura que Ni tan sols</i>	<i>Segons Segons com Sense que Si més no</i>
	Causa o explicació	<i>A causa de A força de Gràcies a Ja que Per Per causa de Des de Com De fet</i>	<i>Atès que Degut a Considerant que En virtut de Perquè (+indicatiu) Vist que Puix que D'acord amb Llavors</i>
	Condicció	<i>A condició que/de En cas que/de Fora que Llevat que Mentre que</i>	<i>Posat que Sempre que Si Si de cas Tret que</i>
	Conseqüència	<i>A conseqüència de Així Així és que Aleshores Consegüentment De manera que</i>	<i>Doncs En conseqüència És per això que Per aquest fet Per consegüent Per tant</i>
	Èmfasi	<i>Cal insistir Cal tornar a El més important és Encara més És més</i>	<i>Fins i tot I encara La idea central és Tal com s'ha dit / dèiem Vull fer ressaltar</i>
	Exemplificació o il·lustració	<i>Per exemple En aquest cas Com Tal com A saber Concretament</i>	<i>Particularment En altres paraules Efectivament / en efecte Específicament Per il·lustrar</i>
	Finalitat	<i>A fi i efecte de A fi que/de Amb l'objectiu que /de La finalitat del qual</i>	<i>Per Per a Per tal que/de Perquè (+subjuntiu)</i>
	Jerarquització	<i>Abans que res En segon lloc Menys... que Més... que No solament... sinó que a més</i>	<i>Per damunt de Preferentment Primer de tot Principalment Sobretot</i>

	Modalitat	<i>Així Així com Així mateix Com Com si De tal manera que</i>	<i>Igual que Igualment Tal com Tan com Tant com</i>
	Oposició o contraargumentació	<i>Així i tot Al contrari Amb tot Ara bé De tota manera En canvi Encara que Malgrat que Des d'un altra perspectiva</i>	<i>Malgrat tot Mentre que Per bé que Per contra / En contrast Però Tanmateix Tot i que Després de tot Per altra banda</i>
	Paral·lelisme	<i>Així... com Ara... ara Com menys... menys D'una banda... de l'altra Entre que... i que</i>	<i>L'una... l'altra Mig... mig Ni... ni No sols... sinó també Per un cantó... per l'altra</i>
	Comparació	<i>De forma similar / semblant De la mateixa manera Així mateix Com També En canvi Per contra Totes dues obres En contrast</i>	<i>Una altra possibilitat Comparat amb És diferent de Per altra banda En lloc de Mentre que Tant en un com en l'altre... A diferència de</i>
	Concessió	<i>Després de tot Al mateix temps Naturalment Per suposat</i>	<i>Tot i que és cert D'acord Tal vegada</i>
	Rectificació	<i>Això no obstant Això sí Altrament Amb tot i que De fet En realitat</i>	<i>Més aviat No obstant això Però Realment Sinó Sinó que</i>
	Temporalitat	<i>Abans Adés A continuació i més endavant Alhora Aleshores D'ara en avant Fins que</i>	<i>Més amunt Més avall Poc abans Simultàniament Tan bon punt Tan aviat com Tot d'una Tot seguit</i>
Per marcar l'acabament		<i>Així doncs Doncs En conclusió En definitiva En resum En suma</i>	<i>En últim lloc Finalment Per acabar Per concloure Per fi Per tant</i>

Adaptació d'ANDREU i BELLÉS, Joan, coord. (2003): *Manual de documents i llenguatge administratiu*,

Publicacions de la Universitat Jaume I de Castelló, Castelló

Extret de: <http://curs-superior.blogspot.com/2007/03/lxic-fraseologia-i-connectors-del.html>

2. LA COMPARACIÓ	
Què és	Trobar semblances i diferències entre dos o més conceptes, objectes, fets, fenòmens, esdeveniments (estils, artistes, obres d'art). Forma part de la descripció, però introdueix aspectes de l'explicació (causes i conseqüències dels fenòmens) i fins i tot de la justificació (aportar raons que avalin les afirmacions)
Serveix per	Fer-se una idea més clara d'allò que s'està observant. Relacionar diferents conceptes i establir-hi connexions. Determinar el que és essencial del que és secundari.
Què s'ha de fer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Observar la realitat. Aprendre a mirar. 2. Reconèixer i Identificar el que és essencial. 3. Establir una pauta jerarquitzada de les similituds i les diferències. 4. Elaborar una taula de comparació. 5. Fer referència a les característiques concretes. 6. Explicar les causes de les similituds i diferències 7. Elaborar una conclusió
Preguntes	<ul style="list-style-type: none"> • En què s'assemblen aquestes obres, artistes, estils... pel que fa a: aspectes formals, significat, època, intencions...? Quines són aquestes semblances? • En què es diferencien? Quines són aquestes diferències? • Quins punts en comú podem trobar? • Per què són iguals o diferents en determinats aspectes? • S'observa alguna influència d'una obra a l'altre o suposa una ruptura? Tradició o innovació? • Les semblances indiquen un mimetisme o una recreació? • Quina conclusió general en podem extreure?
Com s'ha de construir el text	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Títol ▪ Presentació general dels conceptes, obres, estils, artistes a comparar. ▪ Desenvolupament: Identificar les semblances i/o diferències seguint els organitzadors, les pautes establertes i la taula de comparació. ▪ Destacar especialment les similituds si els conceptes són molt diferents i les diferències si són molt iguals. ▪ Explicitar les causes i posar exemples de cada afirmació. ▪ Oracions de predicat nominal, coordinades amb "i" o juxtaposades; subordinades amb relacions causals, adversatives, consecutives i finals i amb <u>connectors</u> de jerarquització, paral·lelisme, comparació, modalitat, exemplificació o il·lustració, causa, conseqüència, èmfasi... ▪ Conclusió (visió de conjunt)
Resultat a obtenir	<ol style="list-style-type: none"> a. Un <u>text</u> que permeti fer-se una idea exacta del que es compara b. Es presenten les obres a comparar. c. Amb un nombre suficient de propietats o característiques comunes o diferents i els motius de les mateixes. d. Hi ha suficients elements de relació representats i es presenten ordenats seguint els passos del comentari d'una obra artística. e. Identifica els aspectes visibles de les obres per fonamentar la comparació dels elements més importants. f. Les afirmacions són objectives i acceptables per la comunitat científica. g. Ús adequat del lèxic de l'àrea.

PREPARACIÓ D'UN DEBAT ⁽¹⁾

- **Preparació del debat:**

1. Tenir molt clar el **tema** de la discussió
2. Elaborar un **Qüestionari** per buscar arguments:
 - a. *Quina és la meva opinió?*
 - b. *Quines raons puc donar per donar suport a la meva opinió?*
 - c. *Si algú no estigués d'acord amb mi, quines raons crec que faria servir?*
 - d. *Com podria convèncer aquesta persona que jo tinc la raó?*
3. Buscar **textos i documents de suport** que argumentin raons a favor o en contra de les teves opinions i que permetin treballar els diversos punts de vista, contrastar opinions, interpretacions i posicionaments, per poder qüestionar-los, criticar-los i valorar-los.
4. Elaborar una **taula de pros i contres**

- **Durant el debat:**

1. Tothom ha d'intervenir per expressar les seves idees i aportar la seva contribució
2. Afegir-se a la discussió:
 - a. *Puc intervenir?*
 - b. *Hi ha un punt de vista que m'agradaria aportar...*
 - c. *Si tenim en compte l'opinió...*
3. Respondre les afirmacions dels altres:
 - a. *Sí, és un bon punt de vista, però que et semblaria...?*
 - b. *Estic molt d'acord amb això, però has tingut en compte... o has considerat...?*
 - c. *Ho sento, però no hi estic d'acord, pensem en...*
4. Implicar els altres
 - a. *M'agradaria saber què pensa XX sobre...*
 - b. *Ningú té alguna idea més?*
 - c. *Pot algú comentar això?*
5. Demanar aclariments:
 - a. *Perdó, podries repetir-ho?*
 - b. *No he entès el què has volgut dir amb...*

- **Per acabar el debat:**

1. Recapitular les idees i opinions expressades
2. Extreure conclusions
3. *S'ha arribat a acords?*
4. *Algú ha hagut de cedir?*
5. *He expressat bé les meves opinions?*
6. *He sabut rebatre amb arguments les opinions diferents a la meva?*
7. *Ha canviat la meva opinió?*
8. *Per quins motius?*

(1) Adaptació de CASAS, M. (coord.), (2005), *Ensenyar a parlar i escriure ciències socials*, Barcelona, Rosa Sensat.

CRITERIS PER AVALUAR UNA EXPOSICIÓ ORAL¹¹

Persona que fa l'exposició o membres del grup:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

Tema:

A. ORGANITZACIÓ DE L'EXPOSICIÓ

Les idees s'exposen ordenadament	Ben estructurada i ordenada	Acceptable, però amb algunes mancances	Desorganitzada
Hi ha una introducció (anticipa, motiva), un desenvolupament ordenat i una conclusió (sintetitza i tanca l'exposició)	Sí	Poc clara	No
Capacitat de síntesi: s'han seleccionat els aspectes més rellevants	Molt	Força	Gens
Expressa rigor i objectivitat	Molt	Força	Gens
PUNTUACIÓ (2,5)			

B. ADEQUACIÓ AL CONTEXT COMUNICATIU I QUALITAT DEL CONTINGUT

Demostra domini del tema (nivell de desenvolupament, rigor i objectivitat).	Molt adequat	Acceptable, però amb algunes mancances o errors	Gens adequat
Pel que fa al contingut: es presenten les idees amb profunditat, detalls i exemples	Inclou informació essencial. Coneixement excel·lent	Inclou informació bàsica sobre el tema, però amb alguns errors.	El contingut és mínim i conté diversos errors en els fets.
Grau de formalitat	Molt adequat	Acceptable, però amb algunes mancances o errors	Gens adequat
Claredat i precisió	Ben explicat i entenedor	Poc clara	No s'entén gaire
Defineix paraules o conceptes que poden ser nous per l'audiència	Sí	Poc	No
PUNTUACIÓ (2,5)			

¹¹ Adaptació de curs: *Aprendre ciències socials i experimentals. Parlar i escoltar, llegir i escriure*. Subdirecció General de Formació i Desenvolupament del Personal Docent.

i de: ACEVEDO ÁLVAREZ, A. *El artista contemporàneo*. <http://ficus.cnice.mecd.es/aaca0003/>

C. CORRECCIÓ LINGÜÍSTICA			
El lèxic utilitzat és adient a la situació i és el propi de la matèria	Molt adequat	Amb algunes mancances o errors	Inadequat (imprecisions, barbarismes, errors greus)
Aspectes de morfosintaxi: concordan- ces, estructura de les frases, oracions completes...	Molt adequats	Amb alguns errors	No adequat
Pronunciació: vocalisme, sonorització, enllaços...	Adequat	Amb alguns errors	Amb molts errors
PUNTUACIÓ (2,5)			

D. EFICÀCIA COMUNICATIVA			
Pel que fa al propòsit comunicatiu: pre- senta la informació de forma convincent (explicar, persuadir, justificar...)	Molt convincent	Regular	Poc convincent
El discurs és àgil, fluid, amb ritme, fa les pauses adequades	Molt	Força	Gens
Manté l'atenció de l'audiència: expres- sió facial i llenguatge corporal	Molt	Força	Gens
Volum, to i modulació de la veu	Adequat	Acceptable, amb mancances	Inadequat
Ús de recursos no verbals: mirada, gest, postura, contacte visual...	Adequat	Acceptable, amb mancances	Inadequat
Recursos retòrics: exemplificacions, repeses...	Ús adequat	Ús amb algunes mancances	No en fa ús o bé és inadequat
Utilitza suports visuals: presentacions en power point, pissarra, esquemes, mapes conceptuals...	Sí	Poc	Gens
Aquests suports presenten el contingut ben organitzat, amb títols clars, parà- grafs precisos, idees concises, imatges de qualitat...	Molt adequat	Acceptable, amb mancances	Inadequat
Si es formulen preguntes, les respostes són ...	Adequades i precises	Acceptables, amb mancances	No respon al que es demana
PUNTUACIÓ (2,5)			

QUALIFICACIÓ FINAL:

--	--	--	--

RECOMANACIONS	
ENCERTS	HA DE MILLORAR
<ul style="list-style-type: none"> • • • • • 	<ul style="list-style-type: none"> • • • • •
ALTRES OBSERVACIONS:	

3.3. Activitats d'història de l'art

Proposem un **model de desenvolupament del currículum de la matèria Història de l'Art de Batxillerat** a aplicar d'acord amb les orientacions recollides al [projecte de Decret pel qual s'estableix l'ordenació dels Ensenyaments del batxillerat](#), del qual s'han extret les següents **INDICACIONS** de caràcter general i obligatori:

- Pel que fa **l'estructura dels continguts** i d'acord amb els **criteris d'avaluació**, dels quatre blocs fixats cal desenvolupar obligatòriament el primer i el quart, és a dir els que fan referència al *concepte i mètode de la Història de l'Art* (bloc 1) i a *l'art contemporani* (bloc 4), mentre que del bloc 2, *L'art occidental en el món antic i medieval*, i del bloc 3, *L'art occidental en el món modern*, "a judici del professorat, se'n desenvoluparà un o bé se seleccionaran aquells continguts de tots dos que es creguin més oportuns..."
- Respecte a la **contribució a les competències generals de batxillerat**, la història de l'art "*per la seva pròpia naturalesa, contribueix de manera notòria a l'assoliment de les competències comunicatives comunes del batxillerat en la mesura que la verbalització, oral o escrita, i les formes d'explicació o exposició estructurades constitueixen un element formal per a la construcció del coneixement de la disciplina.*

Amb aquests dos eixos prioritaris, s'ha dissenyat un exemple de desplegament del currículum d'història de l'art que es fonamenta en els **CRITERIS** següents:

1. Creació de tres grans temes d'amplitud i aprofundiment creixent, que s'ajusten a les indicacions del Decret, ja que es desenvolupen els **blocs de continguts 1 (Concepte i mètode de la Història de l'Art) i 4** (L'art contemporani), s'analitzen els trets fonamentals i l'evolució del temple i la figura humana a l'art antic i medieval i s'estudia de forma sincrònica l'art occidental en el món modern.
2. Com a època no contemporània es treballa l'art occidental en el món modern, és a dir, Renaixement i Barroc, a través de les característiques generals dels estils, de l'anàlisi d'obres d'art representatives i l'evolució d'un o una artista.
3. Aquests tres mòduls ens permeten mantenir en gran part una presentació cronològicament contínua, des de l'art grec fins l'actualitat, per intentar no trencar el **continuum històric**.
4. Es dóna molta importància al vessant procedimental a partir de **l'anàlisi d'obres concretes**, tenint en compte també el model de les proves de les PAU.
5. Així mateix, es fa especial incidència en alguns temes transversals com l'anàlisi d'obres de **dones artistes**, la valoració del patrimoni artístic (amb la contemplació directa del màxim nombre d'obres possible) i l'establiment de **relacions entre l'art i la filosofia, la història, la literatura i la música de cada època**.

6. El disseny **d'activitats** a realitzar pretén cobrir un ventall ampli d'estratègies d'aprenentatge i està basat en el desenvolupament de **competències comunicatives**, fomentant de forma especial l'observació i la descripció, la comparació, l'explicació, la justificació, la interpretació i l'argumentació, a través de la comprensió i producció de textos amb un lèxic específic d'art. També es fa èmfasi en el procediment lector, l'expressió oral i la competència digital.

7. Es proposen unes pautes d'orientació per a la realització de les activitats amb la intenció que fomentin en l'alumnat la regulació i autoregulació de l'aprenentatge, el treball cooperatiu i la capacitat de raonament millorant les tècniques argumentatives.

Es presenten, doncs, en aquest espai unes **propostes metodològiques i de recursos per a l'ensenyament de la història de l'art** que afavoreixin l'adquisició dels continguts conceptuals de la matèria, de destreses com les habilitats lingüístiques i comunicatives i de continguts actitudinals com la valoració i respecte pel patrimoni artístic. Les activitats preparades no pretenen ser exhaustives, però responen a la tria de continguts, la metodologia i la gestió d'aula que es trobaven en l'origen del nostre treball.

S'han preparat quatre grans blocs d'activitats: una **introducció** sobre la lectura d'una obra pictòrica, una altra d'**art modern** per a la preparació d'un text comparatiu i explicatiu sobre una pintura barroca i un debat sobre les dones artistes i dues d'**art contemporani**: la primera consisteix en preparar el comen-

tari de 4 obres pictòriques i la segona en llegir una sèrie de textos per preparar un debat sobre l'art actual, la seva comprensió, valoració i funcions.

- 1) [La lectura i la comunicació de les imatges](#) (pàgs. 30-33)
- 2) [Judit i Holofernes – Artemisia Gentileschi](#) (pàgs. 34-42)
- 3) [Made in Amèrica: pintura després de la Segona Guerra Mundial](#) (pg.43)
- 4) [Funcions de l' art en la societat actual](#) (pàgs. 47-49)

En aquestes activitats es fan servir **diferents estratègies d'aprenentatge** com la lectura i comprensió de textos, l'elaboració de textos descriptius i comparatius, la realització de presentacions en power point i de debats amb una forma de treball cooperatiu en parelles o en grups de 4 persones i fent especial incidència en la regulació i autoregulació de l'aprenentatge de l'alumnat ja que sempre se'ls proporcionen els objectius i tasques a realitzar i uns criteris d'avaluació que els permetin autoavaluar-se.

Per tal d'evitar repeticions innecessàries, no detallarem cada activitat (que es pot trobar a la [pàgina web](#)), sinó que extraurem algunes de les estratègies emprades que ens serviran per exemplificar la metodologia.

- 1) Per treballar la **lectura i comprensió de textos** s'ha preparat dins l'activitat [La lectura i la comunicació de les imatges](#) la lectura d'un text i es demana que segueixin el procediment lector recollit a les pautes.
- 2) També en aquesta activitat s'introdueix la **descripció**, primer valorant quatre fragments del text i després elaborant una descripció amb uns criteris d'avaluació molt detallats.

LA LECTURA I LA COMUNICACIÓ DE LES IMATGES

1. Objectius de l'activitat:

- a. Iniciació al procediment de lectura d'una imatge per identificar-ne els elements a observar i les estratègies més adients per fer-ne una descripció.
- b. Consolidar el procediment de lectura d'un text.
- c. Consensuar un guió de comentari d'una obra pictòrica.

2. En grups de 4 persones, llegiu de forma individual el text "*Contar lo que se ve*" i observeu la imatge (Doc. I).

a. Per llegir el text:

- 1) Mireu el títol, la referència, autoria i data.
- 2) Formuleu una hipòtesi sobre el tema que tractarà
- 3) Llegiu-lo detingudament i tingueu present la imatge
- 4) Procureu deduir el significat de les paraules desconegudes a partir del context

b. Per extreure la idea principal del text:

- 1) Subratlleu allò més important
- 2) Seleccioneu i condenseu les idees de més valor estructural

c. Associeu les idees del text amb els coneixements previs sobre el tema.

- 1) Comproveu si el text s'ajusta a la hipòtesi formulada
- 2) Interpreteu el text
- 3) Valoreu-ne les aportacions que fa i les intencions dels autors
- 4) Feu-vos preguntes pròpies

d. Breu resum: Amb les aportacions individuals i entre tot el grup construïu un text nou molt breu que resumeixi les idees principals del text.

3. Proposta d'activitats:

- a. Identifiqueu en el text els dos tipus de lectura d'una imatge.
- b. Per què creieu que és més fàcil posar-se d'acord en la lectura denotativa que en la connotativa?
- c. De cadascuna de les 4 descripcions de la imatge que recull el text indiqueu si compleixen o no els "*critèris d'avaluació*" (Doc. II).

4. Cada persona del grup elaborarà un **text descriptiu** per "llegir / explicar" les **imatges 1, 2, 3 o 4** (Doc. III).

- a. Utilitzeu les **pautes d'elaboració d'un text descriptiu**
- b. Podeu basar-vos en les "*Propietats de la comunicació per imatges*" (Doc. IV).
- c. Seguiu els mateixos "*critèris d'avaluació*" (Doc. II) per elaborar el text.

5. Intercanvieu les vostres descripcions i **avaleu-ne el resultat** amb la mateixa graella (Doc. II).

6. En gran grup, posareu en comú les dificultats que han sorgit i s'elaboraran unes **pautes per observar i comentar una obra pictòrica**.

CONTAR LO QUE SE VE (Doc. I)

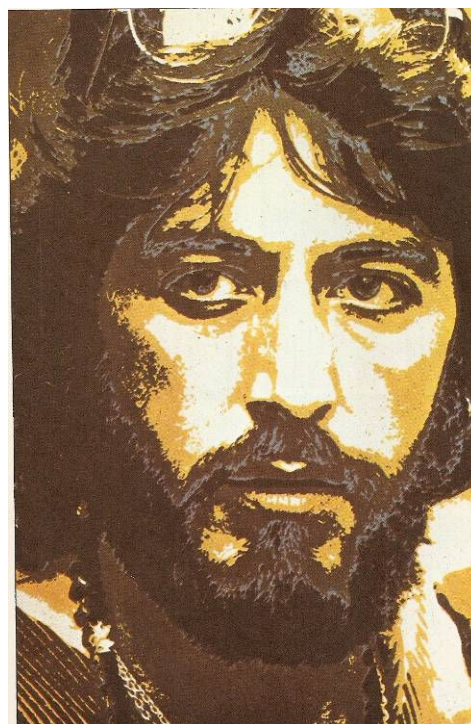
La imagen de Al Pacino fue proyectada a un grupo de veintiséis alumnos de la Facultad de Ciencias de la Información (rama de Imagen). Se les pidió que, (...), describieran con toda minuciosidad qué veían **«como para comunicarle a un ciego el contenido gráfico»**. Una vez terminado el ejercicio, para el que no se dio límite estricto de tiempo, se confeccionó una lista de los datos que habían sido citados al menos por una persona del colectivo y se elaboró la siguiente descripción total de la Imagen, descripción en la que aparece entre paréntesis el número de personas que citó cada dato. Repetimos que la descripción debe tomarse como una descripción-tipo resultante de considerar cualquier dato citado por alguno de los «lectores».

Primer plano (13) frontal (1) de un hombre (21) joven (15), con gafas (9) de sol (2) cortadas (1) con un reflejo (1), de pelo (25) largo (10) negro (7) y peinado (15) de determinada manera. Se distingue forma de la cara (7), frente (11) amplia (6), tapada (5), cejas (11) negras (1) y pobladas (11), ojos (16) y su tamaño (7), color (9), mirada (18.) párpados y ojeras (8). La nariz (14) es de tal tamaño (13) y color (1) y los pómulos (12) de tal forma (9). Lleva barba y bigote (23) de tal forma (11) y color (6). Se distinguen la boca (12), los labios (11), las orejas (3) y la barbilla (4)... Aparecen los colores negro (8), blanco (3), naranja-ocre (9) y azul (1) en tal proporción (5) y contraste (6). El hombre va vestido (5) de alguna forma y tiene tal expresión (14).

(...)

Transcribimos las dos **descripciones** más completas y las dos más simples, para dar idea de los extremos de **apreciación cuantitativa**:

1) *Hombre joven (cara). Pelo negro, liso, un poco despeinado. Frente grande y lisa. Cejas grandes y pobladas. Ojos grandes, profundos, con una pequeña desviación del izquierdo. Nariz aguileña y ancha. Bigote grande y poblado. Boca grande de labios gruesos. Barba negra y corta. Gafas sobre el pelo. Cara delgada y alargada. Cráneo grande. Serio. Mirada triste, pero a la vez provocadora. Aire desenfadado. Sin apenas pómulos. Ojos hun-*

idos, con fuertes ojeras. Barbilla fuerte y hacia adelante.

2) *La imagen nos muestra un primer plano de un conocido personaje: Al Pacino, del film «Serpico». En su rostro puedo observar los siguientes aspectos:*

- *Pelo un tanto despeinado. Tiene en la diapositiva un color muy negro, lo que da un aspecto de dureza.*
- *Las cejas son muy gruesas y también tienen un color oscuro.*
- *Los ojos, negros, tienen una mirada fija y profunda. Revelan una cierta agresividad y dureza, la cual se encuentra aún más acentuada por los detalles ya descritos del pelo y las cejas.*
- *Los párpados llevan señalada una sombra negra.*
- *La nariz no tiene, a mi parecer, nada destacable, aunque tiende a endurecer el rostro y se observa en ella una cierta luminosidad que se extiende a las mejillas. Esta luz blanca sirve de contraste con la oscuridad que domina en el rostro.*
- *La barba es cerrada, oscura y negra.*

- *La frente no tiene nada destacable.*
- *El rostro se encuentra rodeado en todo su contorno de un color negro: pelo y barba que se complementan con las cejas y los ojos.*
- *El color naranja le da un cierto contraste.*
- *El color blanco de la nariz y de las mejillas tiende a acentuar ese contraste.*

3) *Cara de una persona con barba y bastante pelo.*

4) *Se nos presenta un hombre relativamente marginado de un contexto social, cosa que se puede apreciar en la forma de sus cabellos y barba. Mirada profunda. Gesto endurecido. Cierta indignación en sus ojos y tensión en su rostro.*

(...)

Es evidente que una imagen provoca la lectura directa (...) pero (...) despliega, además, una serie de sugerencias múltiples y variadas en cada receptor. Ese mundo que despierta la mera presencia de una imagen que tiene, en sí misma, cortas fronteras de significación objetiva, está en contacto con el inconsciente de cada cual, con su memoria. La imagen dice algo objetivo, muy concreto, tiene una única **lectura denotativa** que es similar para todos los que la ven. En el caso concreto de la imagen (...), el colectivo al que se la presentemos estará siempre de acuerdo en que representa el rostro de un hombre tomado en primer plano, que lleva gafas, tiene el pelo negro, etc., con independencia de los datos que cada cual haya señalado en su lectura particular más o menos completa. La realidad denotada por esa imagen puede ser reconocida sin discusión y sin mayores discrepancias.

No sucede lo mismo, sin embargo, con las **sugerencias**, con las **connotaciones**, que serán diferentes para cada sujeto en función de su propio carácter, de su propia experiencia y de su concreta ideología. Veamos el cúmulo, de sugerencias que esa misma imagen despertó en el colectivo ante el que se propuso:

Tristeza (6 casos), protesta (5), atención-concentración (5), juventud actual (4), frente a la realidad (4), fuerza agresiva (3), impotencia-hastío (3), notoriedad buscada (2), vida interior (2), objeto de represión (2), intensidad (2), dureza (2), frialdad (2), indiferencia (2), inteligencia (2), profundidad (2), preocupación (2), rencor (2), valentía (2), recuerdo (2), seriedad superficial (1), introversión (1), extrañeza (1), experiencia (1), sin prejuicios (1), hombre completo (1), integración (1), soledad (1), huida (1), nervios (1), timidez (1), voluntad y carácter (1), Jesucristo (1), desgana (1), inquietud (1), irascibilidad (1), vitalidad (1), cansando (1), espera (1), amargura en la aceptación (1), reflexión (1), artista (1), europeo (1), vanguardia (1), músico (1), publicidad (1), "vedetismo" (1), melancolía (1).

(...) La dispersión connotativa resulta bien notoria y deja muy claro el innegable hecho de que la imagen desencadena un proceso de significación que va mucho más allá de su concreta representación literal. **En la conjunción entre lo que dice y lo que sugiere, entre lo que denota y connota, está la clave del mecanismo de penetración de una imagen.**

MATILLA, L.; ALONSO, M. (1980). *Imágenes en libertad. Comunicación visual para la escuela activa*. Vol. 1. Madrid: Nuestra Cultura. (pàgs. 61-79)

LA LECTURA I LA COMUNICACIÓ DE LES IMATGES					
CRITERIS D'AVUACIÓ (Doc. II)					
Elements a considerar	Està bé si...	Text 1	Text 2	Text 3	Text 4
Presentació	<ul style="list-style-type: none"> • Presenta l'activitat a realitzar • Precisa el tipus d'imatge: fotografia, pintura, dibuix... i el tema: retrat, paisatge. • Identifica el personatge de la imatge • Indica l'època • Situa el context 				
Descripció	<ul style="list-style-type: none"> • Utilitza elements organitzadors per fer la descripció: parts del cos, trets físics..... • Identifica un nombre suficient d'elements • Ordena els elements segons un ordre: espacial, temporal, importància... .. • Fa referència als elements visibles en la imatge .. 				
Interpretació	<ul style="list-style-type: none"> • Fa referència a elements no visibles: sensacions, sentiments, emocions... .. • Explica aquests elements (diu el perquè) • Relaciona la imatge amb el que sap o amb el que no es veu (tema, context històric, funció...) • Emet opinions personals • Argumenta amb un nombre suficient de raons, exemples, matisos... les opinions personals 				
Conclusió	<ul style="list-style-type: none"> • Fa una valoració crítica • Aconsegueix el propòsit de transmetre a una persona cega el que "diu" la imatge 				
Organització del text	<ul style="list-style-type: none"> • El text està ben estructurat seguint un ordre lògic: Introducció, cos i conclusió • És entenedor per descobrir-ne els aspectes bàsics..... • Utilitza connectors per relacionar els paràgrafs ... • Fa servir marcadors: subtítols, negretes, vinyetes..... • El lèxic és adequat a la situació comunicativa • La presentació és correcta • S'ha tingut cura de l'ortografia 				
Observacions					

- 3) En l'activitat **Judit i Holofernes – Artemisia Gentileschi** es treballen entre d'altres l'elaboració d'un **text comparatiu** (entre dues obres d'Artemisia Gentileschi), la realització d'una presentació en power point per explicar la influència de Caravaggio i finalment es proposa un **debat**.

JUDIT I HOLOFERNES. ARTEMISIA GENTILESCHI	
A C T I V I T A T S	
<p>Qüestions prèvies:</p> <ul style="list-style-type: none"> • L'objectiu és descobrir l'obra d'Artemisia Gentileschi a través de la seva biografia i relacionar la seva pintura amb la de Caravaggio. • La tasca consistirà en l'elaboració d'un text comparatiu entre dues versions de Judit i Holofernes d'Artemisia Gentileschi, en la preparació d'una presentació en power point on es relacionin les obres d'aquesta pintora amb una pintura de Caravaggio i, finalment, en la realització d'una argumentació oral sobre la consideració de les dones artistes • Les eines de suport seran les següents: <ul style="list-style-type: none"> ○ Mapa conceptual sobre l'activitat ○ Imatges de les obres a comparar ○ Pàgines web sobre Artemisia Gentileschi ○ Pautes generals per planificar, redactar i revisar textos ○ Llenguatge per expressar processos de pensament 	
1.	<p>Documenteu-vos sobre la biografia d'ARTEMISIA GENTILESCHI i especialment sobre la seva pintura <i>JUDIT I HOLOFERNES (1612-13, Museu Capodimonte, Nàpols)</i>.</p> <p>Consulteu les pàgines web proposades fent servir, si cal, un traductor d'anglès i el text de R. i Margot WITTKOWER, <i>Agostino Tassi, seductor de Artemisia Gentileschi</i>.</p> <p>Per observar la pintura, fixeu-vos en els passos descrits a l'Esquema de comentari.</p>
2.	<p>Amb el mateix tema d'aquesta pintura, Artemisia Gentileschi va realitzar diverses versions. Seleccioneu en la biografia de la pintora algunes de les raons que la van dur a representar en les seves obres uns temes concrets (com el de Judit i Holofernes) i tractats sempre d'una manera determinada.</p> <p>Dues de les versions d'aquest tema són molt similars. Observeu atentament les dues imatges i les semblances i diferències més importants entre elles.</p> <p> Per parelles redacteu un text comparant les dues versions i com a conclusió expliqueu la relació entre la biografia d'Artemisia Gentileschi i la iconografia de Judit i Holofernes.</p> <p> – Pautes per redactar un text comparatiu i explicatiu</p> <ul style="list-style-type: none"> – Criteris d'avaluació d'aquesta activitat. – Exemple 1 de planificació d'una comparació – Expressions més adients per fer una comparació – Pautes per redactar un text justificatiu i argumentatiu.

3. La influència de **Caravaggio** va ser important en la pintura d'A. Gentileschi.

Realitzeu per parelles una presentació en Power Point, on heu de fer constar amb frases senzilles el següent: les **semblances**, les **diferències** i les **seves causes** entre l'obra de Caravaggio **Judit decapitant Holofernes (1598-99. Galleria Barberini. Roma. 144 x 192 cm)** i la primera versió de la d'Artemisia Gentileschi (Nàpols). Il·lustreu amb imatges i frases breus **la influència de Caravaggio en la pintura d'Artemisia Gentileschi**, és dir, els aspectes formals i temàtics de Caravaggio que perviuen en l'obra de la pintora.

– Fixeu-vos en l'Exemple 2 de planificació d'una comparació.
i en els criteris d'avaluació de l'activitat 3.

4. Durant la recerca de la vida i obra d'Artemisia Gentileschi, haureu trobat informació sobre altres **dones artistes** que han sigut excloses de la història de l'art.

Busqueu-ne algun **exemple i arguments sobre els motius** pels quals s'ha produït aquest fet i quins **obstacles i dificultats han hagut de superar les dones artistes** en general, i Artemisia Gentileschi en particular, respecte a la seva consideració personal i professional.

Posteriorment, elaboreu un llistat d'arguments per convèncer als conservadors d'un museu de la necessitat i conveniència d'exposar obres de dones artistes a les seves sales. Penseu en les raons i els punts de vista diferents i busqueu la manera de rebatre'ls.

Prepareu aquesta informació i un llistat de raons i arguments per realitzar una **argumentació oral** en grups de 4/5 persones. Després, haureu d'exposar aquests arguments a tot el grup-classe.

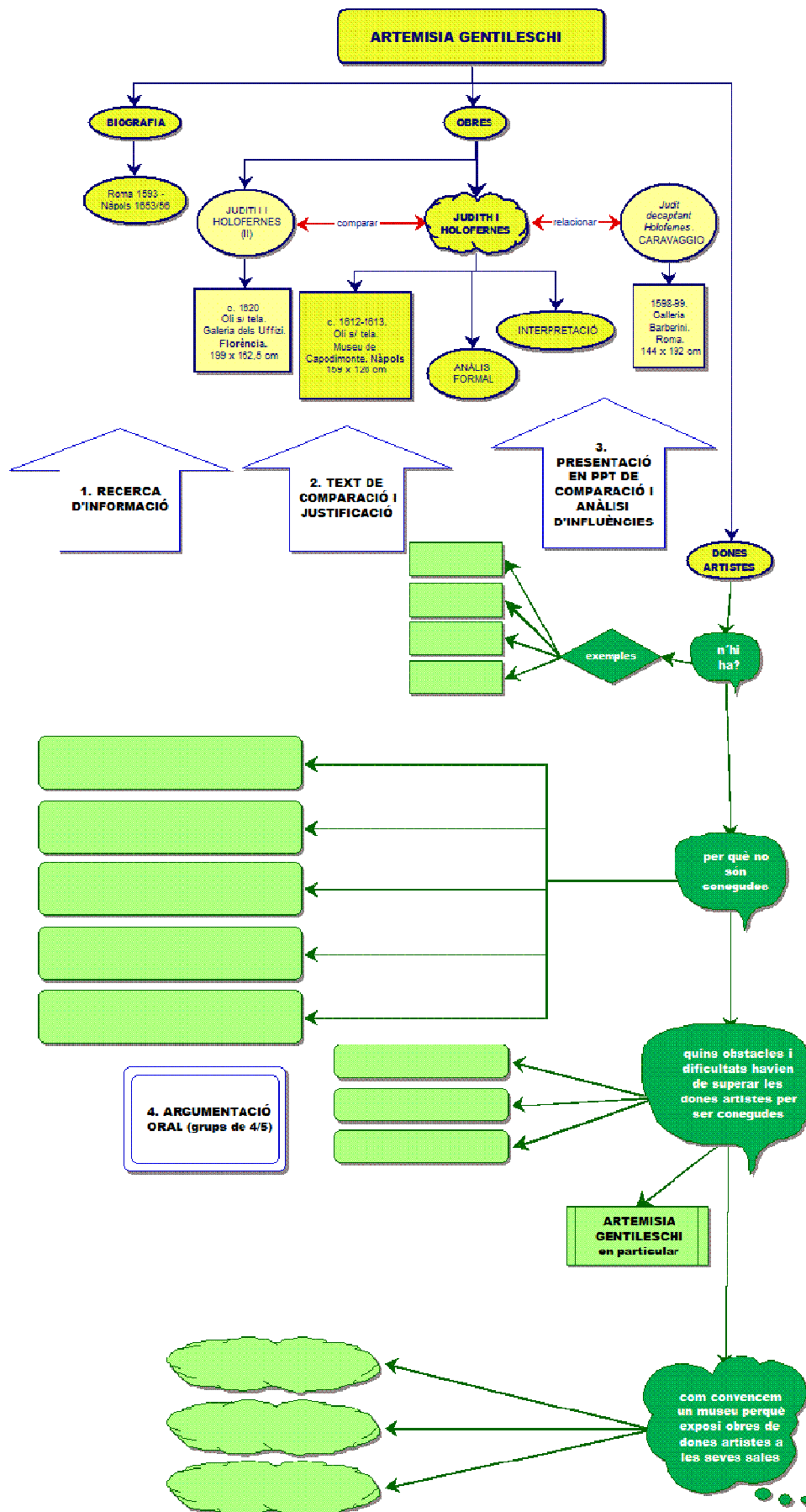

Podeu consultar l'article de F. Calvo Serraller, *El arte de las mujeres* i alguna de les pàgines web esmentades abans.

Seguiu les pautes que es proposen al mapa conceptual, a la taula de pros i contres, el full argumentació dones artistes i el text Preparació d'un Debat.

		
<p>Judit i Holofernes A. GENTILESCHI c. 1612-1613. Oli s/ tela. Museu Capodimonte. Nàpols. 159 x 126 cm</p>	<p>Judit i Holofernes A. GENTILESCHI c. 1620 Oli s/ tela. Galeria dels Uffizi. Florència.. 199 x 162,5 cm</p>	<p>Judit decapitant Holofernes. CARAVAGGIO. 1598-99. Galleria Barberini. Roma. 144 x 192 cm</p>

MAPA CONCEPTUAL DE L'ACTIVITAT

PÀGINES WEB SOBRE ARTEMISIA GENTILESCHI

http://www.artcyclopedia.com/artists/gentileschi_artemisia.html (buscador de pàgines sobre A.Gentileschi, en anglès)

http://www.metmuseum.org/special/se_event.asp?OccurrenceId={694886C4-280A-11D5-93F2-00902786BF44} (Exposició al Metropolitan Museum; breu comentari sobre l'obra, en anglès)

http://en.wikipedia.org/wiki/Artemisia_Gentileschi (extensa biografia, en anglès)

<http://www.artemisia-gentileschi.com/index.shtml> (biografia i "tour" per les seves obres amb comentaris molt encertats; en anglès)

<http://www.aiwaz.net/panopticon/gentileschi-artemisia/gc196> (imatges i breus comentaris de moltes obres de la pintora barroca)

<http://www.ic.arizona.edu/ic/mcbride/ws200/gentil.htm> (biografia extensa, en anglès)

<http://www.escaner.cl/escaner54/articulo.html> (biografia, en castellà)

<http://www.efn.org/~acd/Artemisia.html> (Artemisia al cinema, enllaços interessants; en anglès)

[http://br.wikipedia.org/wiki/Judit_ha_Holofern_\(arz\)](http://br.wikipedia.org/wiki/Judit_ha_Holofern_(arz)) (imatges de moltes obres del tema de Judit)

<http://www.prweb.com/releases/2007/10/prweb559915.htm> (April 17-18, 2008 Multidisciplinary Conference on Iconography of Judith and Holofernes at New York Public Library)

http://www.catedu.es/Historia_Arte/index.php?option=com_content&task=view&id=593&Itemid=159

http://www.spanisharts.com/history/barroco/barroco_artemisia.html

<http://www.arteyestilos.net/biografias%20pintores/gentileschi.htm>

<http://www.nueva-acropolis.es/gijon/pagina.asp?art=1819>

<http://www.elsigma.com/site/detalle.asp?IdContenido=3154>

http://es.wikipedia.org/wiki/Artemisia_Gentileschi

Les dones artistes

http://redescolar.ilce.edu.mx/redescolar/proyectos/acercarte/cuadros_cuentan/cuentan1/cuentan01b.htm (iconografia de Judit i Holofernes; en castellà)

http://www.chillhousemedia.com/research_2.html (aporta idees sobre l'exclusió de les dones en la documentació de la història de l'art).

<http://www.ciorraga.com/Mujeresartistas/inicial/index.htm> (conte per a nens sobre les dones artistes amb arguments senzills sobre la seva exclusió; en castellà)

<http://www.uned.es/biblioteca/conoce/EXPOSICIONES/mujarte/introduccion.htm> (dona i art; en castellà)

<http://www2.elkarrekin.org/elk/8marzo/testua%20artistak%201%20jarduera.htm> (dona i art; en castellà)

<http://www.rebellion.org/mujer/040502penelopes.htm> (*Mujeres artistas: feminismos en el mundo del arte*)

<http://www.wendy.com/women/womenfaq.html> (Per què les dones artistes són poc conegudes?; anglès)

<http://www.wendy.com/women/artists.html> (Women Artists in History)

<http://www.nmwa.org/> (Museum of Women in the Arts)

<http://www.mystudios.com/women/women.html> (trajectòria creativa femenina a través dels segles)

www.csupomona.edu/~plin/women/file1.html (Women Related Arts And Humanities Sites)

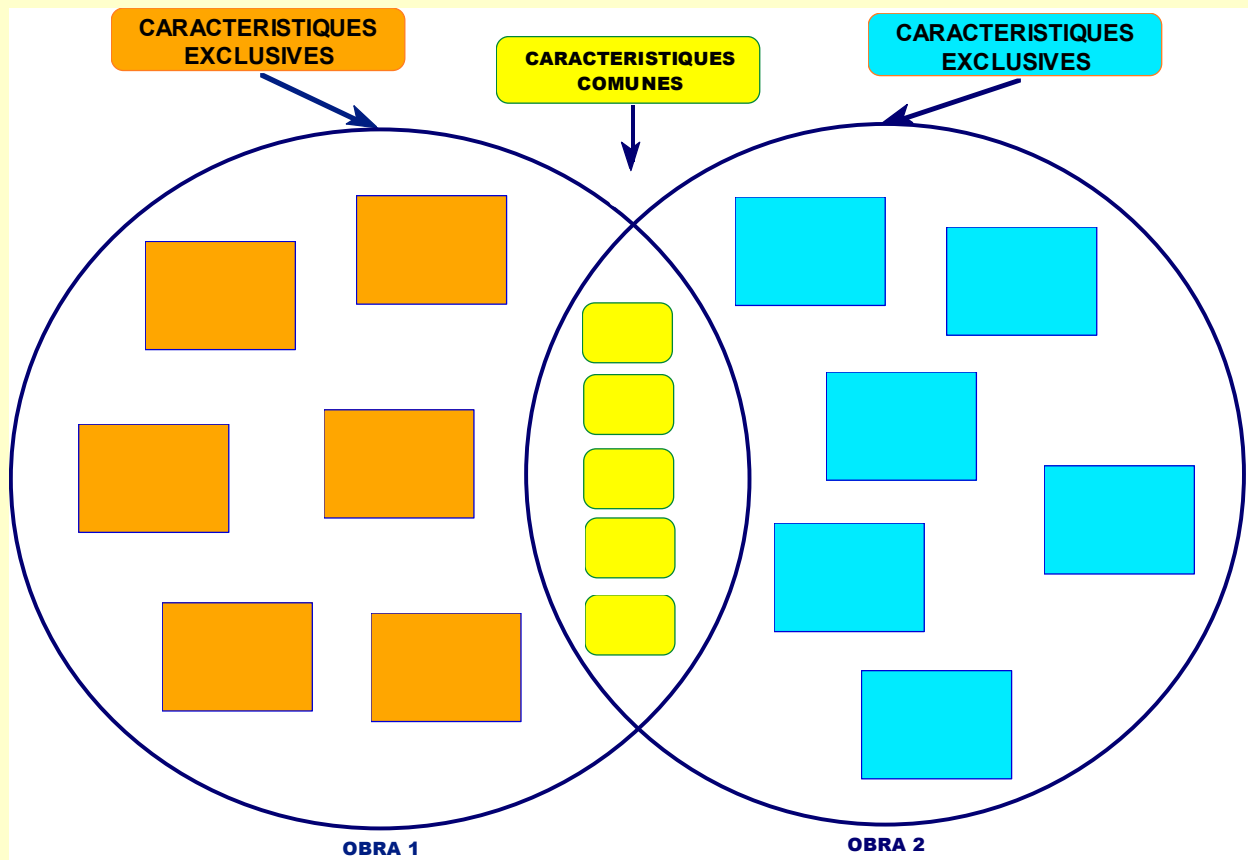
Diccionaris i traductors

<http://www.artlex.com/> (Diccionari de termes artístics; en anglès)

<http://wordreference.com/> (Traductor de paraules)

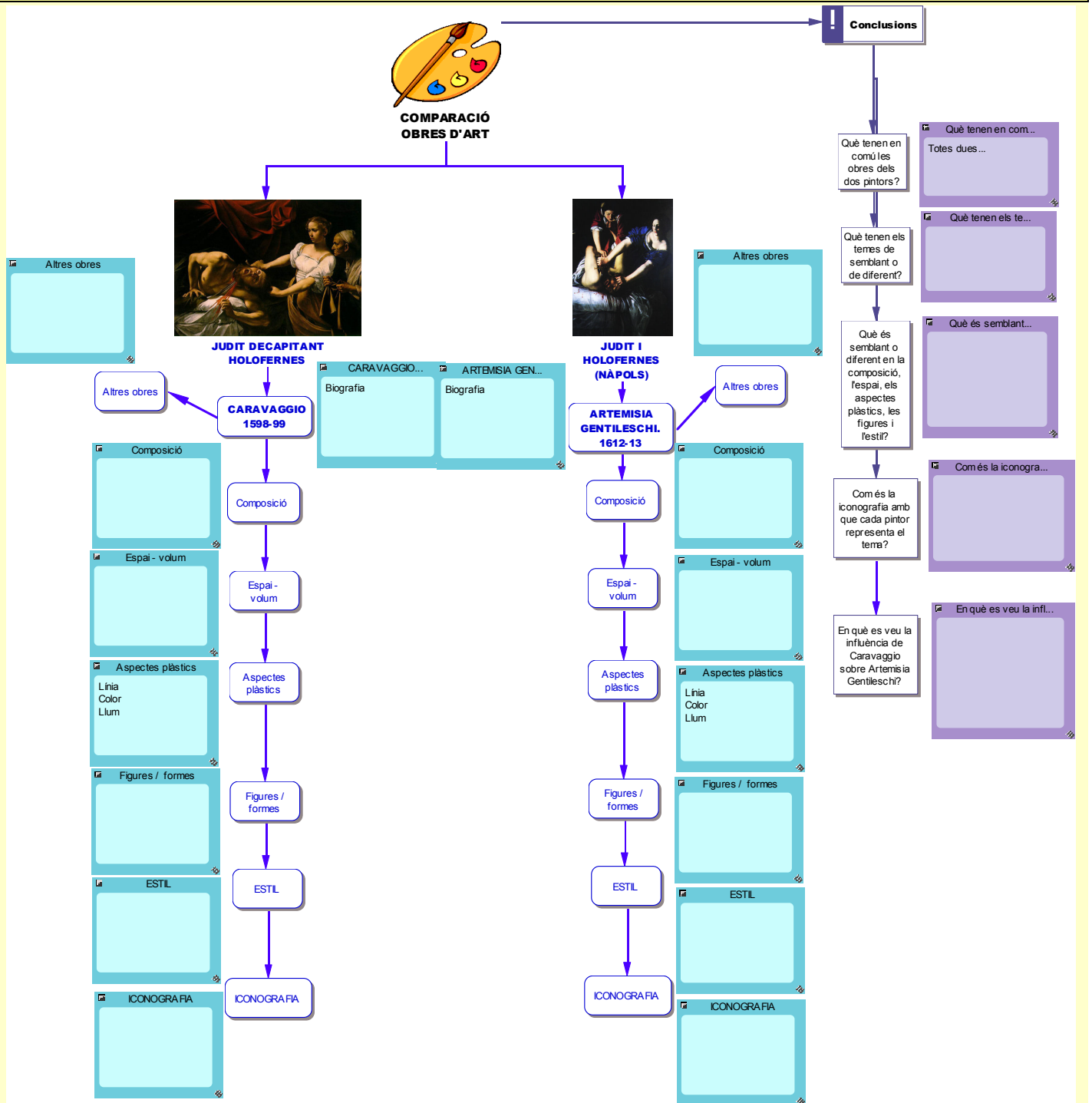
<http://babelfish.altavista.digital.com/> (Traductor de frases senceres)

EXEMPLE DE PLANIFICACIÓ D'UNA COMPARACIÓ (1)

TEXT
COMPARACIÓ

EXEMPLE DE PLANIFICACIÓ D'UNA COMPARACIÓ (2)

Establi les relacions entre els termes de comparació més adients.

Després de fixar-vos en tots aquests aspectes, es pot començar a redactar el text seguint les pautes de la comparació.

ACTIVITAT 3. COMPARACIÓ CARAVAGGIO - GENTILESCHI

3. La influència de **Caravaggio** va ser important en la pintura d'A. Gentileschi.

 Realitzeu per parelles una presentació en Power Point, on heu de fer constar amb frases senzilles el següent: les **semblances, les diferències i les seves causes** entre l'obra de Caravaggio **Judit decapitant Holofernes (1598-99. Galleria Barberini. Roma. 144 x 192 cm)** i la primera versió de la d'Artemisia Gentileschi (Nàpols, 1612-13). Il·lustreu amb imatges i frases breus **la influència de Caravaggio en la pintura d'Artemisia Gentileschi**, és dir, els aspectes formals i temàtics de Caravaggio que perviuen en l'obra de la pintora.

- - Exemple 2 de planificació d'una comparació.
- Criteris d'avaluació de l'activitat 3.
- Pautes per redactar un text comparatiu i explicatiu

CRITERIS D'AVALUACIÓ

Elements a considerar	Està bé si....	Gens	Poc	Suficient	Molt
Introducció	Presenta l'activitat i cataloga les dues obres a comparar				
Contingut de la comparació	1. Qualitat: a) Indica les semblances o diferències en la composició, l'espai, els aspectes plàstics, les figures i l'estil..... b) Precisa què té el tema i la iconografia de semblant o de diferent . c) Explicita la influència de Caravaggio sobre Artemisia Gentileschi . 2. Quantitat: a) Enumera de forma completa les característiques				
Aspectes formals	1. La relació entre imatges i text és adequada				
	2. Il·lustra les afirmacions amb imatges				
	3. Les frases són senzilles i prou explícites				
	4. S'ha utilitzat un lèxic específic d'història de l'art				
	5. La presentació en power point és visualment clara i significativa				
	6. S'ha tingut cura de l'ortografia				
Altres observacions:					

TAULA DE PROS I CONTRES PER ARGUMENTAR UNA AFIRMACIÓ	
Exemple de tesi: <i>S'ha de fer una política de gènere en el món de l'art i incloure una "quota" de dones artistes en les obres de selectivitat, els llibres de text i en les sales dels museus.</i>	
ARGUMENTS A FAVOR	ARGUMENTS EN CONTRA
<ul style="list-style-type: none"> • • • • • • 	<ul style="list-style-type: none"> • • • • • •
QUINA ÉS LA MEVA OPINIÓ SOBRE EL TEMA	
POSSIBLES OPINIONS CONTRÀRIES	
ARGUMENTS QUE UTILITZARÉ PER DEFENSAR LES MEVES IDEES I CONVÈNCER ALGÚ	COM PUC REBATRE LES IDEES CONTRÀRIES
<ul style="list-style-type: none"> • • • • • • 	<ul style="list-style-type: none"> • • • • • •

JUDIT I HOLOFERNES. ARTEMISIA GENTILESCHI

ACTIVITAT 4. ARGUMENTACIÓ ORAL

Quines dones artistes coneixes?

-
-
-
-
-

Per què no són conegudes? Quins obstacles i dificultats han hagut de superar les dones artistes en general, i Artemisia Gentileschi en particular, respecte a la seva consideració personal i professional, per ser conegudes i realitzar les seves obres?

-
-
-
-
-
-
-
-
-
-
-

Elaboreu un llistat d'arguments per convèncer als conservadors d'un museu de la necessitat i conveniència d'exposar obres de dones artistes a les seves sales.

-
-
-
-
-

Penseu en les raons i els punts de vista diferents i busqueu la manera de rebatre'ls.

-
-
-
-
-

-
-
-
-
-

- 4) A l'activitat **Made in Amèrica: pintura després de la Segona Guerra Mundial** l'objectiu principal és que l'alumnat apliqui l'**esquema de comentari d'una obra pictòrica** (consensuat a l'activitat 1) a quatre obres americanes de la segona meitat del segle XX mitjançant el **treball cooperatiu** en grups de 4 persones, en grups d'experts i, finalment, la posta en comú en gran grup.

MADE IN AMÈRICA	
A C T I V I T A T (I)	
<p>0. L'objectiu del treball és l'estudi de la pintura americana després de la segona guerra mundial: l'expressionisme abstracte, el realisme social i el pop art a partir de l'anàlisi de quatre obres d'art nord-americanes.</p> <p>1. Apliqueu el guió de comentari d'una obra pictòrica a les obres següents:</p>	
	
<p>Jackson Pollock: <i>Número 1.</i> MOMA de Nova York. 1950</p>	<p>Willem de Kooning: <i>Dona II.</i> MOMA de Nova York. 1952</p>
	
<p>Frida Kahlo: <i>El marxisme sanarà els malalts.</i> Museu Frida Kahlo, Ciutat de Mèxic. 1954</p>	<p>Andy Warhol: <i>Sopa Campbell's.</i> Col. Particular. París. 1960.</p>

2. En grups de 4 persones, cadascuna treballarà una obra.

3. Per preparar-les:

1. Llegiu els **textos generals** proposats a les **fonts d'informació (A)**:
 1. Mireu el títol, la referència, autoria i data de cada text
 2. Formuleu una hipòtesi sobre el tema que tractarà
 3. Llegiu-lo detingudament
 4. Procureu deduir el significat de les paraules desconegudes a partir del context
 5. Subratlleu allò més important
 6. Seleccioneu i condenseu les idees de més valor estructural
 7. Associeu les idees del text amb els coneixements previs sobre la pintura del segle XX.
 8. Comproveu si el text s'ajusta a la hipòtesi formulada
 9. Interpreteu el text i valoreu les aportacions que fa.
2. **Observeu** detingudament les imatges de les obres pictòriques i elaboreu un primer comentari amb el que ja sabeu.
3. Consulteu les **pàgines web** de cada artista per completar la informació sobre les obres a comentar, l'estil i les biografies dels pintors.
 1. Contrasteu i compareu les dades per detectar errors o contradiccions.
 2. Si consulteu altres pàgines web, assegureu-vos que siguin de fonts fiables.

4. Reelaboreu tota la informació obtinguda i **redacteu l'esquema de comentari** de cada obra, inclòs el marc històric i cultural.

5. Juntament amb els companys d'altres grups que hagin treballat la mateixa obra:

1. Cadascú explicarà el comentari que hagi preparat
2. Amb les aportacions de tots, completareu o corregireu el vostre comentari

6. Al grup inicial de 4 persones:

1. Cadascú explicarà les idees principals de la seva obra
2. Es consensuaran els comentaris de les 4 obres

7. Presentareu un escrit per grup amb els comentaris de les 4 obres, seguint les pautes dels **Criteris d'avaluació (B)**.

8. Com a **conclusió** relacionareu els textos i les imatges amb la proposta de l'activitat "**Made in Amèrica (II)**".

COMENTARI D'UNA OBRA PICTÒRICA

1. DOCUMENTACIÓ GENERAL	2. ANÀLISI FORMAL	3. INTERPRETACIÓ	4. CONCLUSIÓ
<ul style="list-style-type: none"> • CATALOGACIÓ <ul style="list-style-type: none"> - Títol - Autor: biografia - Cronologia - Localització original i actual. Situació dins l'edifici. - Dimensions. Marc. • ASPECTES BÀSICS <ul style="list-style-type: none"> ○ Tècnica: <ul style="list-style-type: none"> - al fresc - al tremp - a l'oli - aquarel·la - aiguada o gouache - encàustica - acrílica - mosaic / vitrall ○ Support: <ul style="list-style-type: none"> - Mur - Taula - Tela - Pedra - Paper, cartró • Primera aproximació: <ul style="list-style-type: none"> - Inventari resum de formes i temes - D'esquerra a dreta. - De primer pla a últim pla. - Figurativa / No figurativa 	<ul style="list-style-type: none"> • COMPOSICIÓ - CONSTRUCCIÓ: <ul style="list-style-type: none"> - Estructura bàsica: oberta / tancada, etc. - Línies de força i tensió. • ESPAI - VOLUM: <ul style="list-style-type: none"> - Perspectiva / profunditat. - Modelats i escorços. • ASPECTES PLÀSTICS: <ul style="list-style-type: none"> - Línia - dibuix: contínua, discontinua, gruixuda, etc. - Color: gamma cromàtica, freds i càlids... - Llum: homogeneïtat, clarobscur, etc. • FIGURES/ FORMES: <ul style="list-style-type: none"> - Naturalisme /antinaturalisme. - Ritme: repòs, moviment, equilibri... - Expressivitat: fredor, dramatismes... • ESTIL DE L'OBRA DES DEL PUNT DE VISTA FORMAL: <ul style="list-style-type: none"> - característiques de l'obra i de l'autor - precedent: què continua? què s'ha perdut? - conseqüent: què continuarà? què es perdrà? 	<ul style="list-style-type: none"> • ICONOGRAFIA: <ul style="list-style-type: none"> - Tema: religió, mitològic, retrat, costumista, natura morta, narratiu, històric, paisatgístic, gènere quotidià, informal... Abstracte. - Descripció iconogràfica. - Descripció iconològica. • ENCÀRREG I RECEPCIÓ: <ul style="list-style-type: none"> - qui encarrega l'obra - a qui s'adreça l'obra - lloc de l'obra en la intenció original • FUNCIÓ O FINALITAT CONSCIENT: <ul style="list-style-type: none"> - Decorativa - Religiosa - Il·lustrativa (didàctica) - Propagandística - Commemorativa - Expressiva del món individual de l'artista - Funcions múltiples • SIGNIFICAT / MARC HISTÒRIC I CULTURAL <ul style="list-style-type: none"> - Relació entre la forma i l'època històrica - Relació entre el tema i l'ambient de l'època - Raons de la finalitat - El paper de l'artista en la concreció de l'obra i en el seu estil - altres aspectes 	<ul style="list-style-type: none"> • Valoració dins la Història de l'Art de: <ul style="list-style-type: none"> - l'obra. - l'autor. - l'estil.

CRITERIS D'AVUACIÓ					
Elements a considerar	Està bé si....	Gens	Poc	Suficient	Molt
Introducció	<ul style="list-style-type: none"> – Presenta l'activitat a realitzar – Identifica les obres a comentar – Indica el període històric – Precisa els estils artístics 				
Contingut del text	<ul style="list-style-type: none"> 2) Aplica l'esquema de comentari d'una obra pictòrica a cada pintura 3) Relaciona la biografia i l'obra de cada artista 4) Presenta un nombre suficient de característiques de cada obra seguint els 4 passos de l'esquema de comentari..... 5) Les característiques es presenten ordenades i amb qualitat 6) Identifica els aspectes visibles de les obres per basar la descripció dels elements més importants 7) Relaciona el marc històric i cultural amb les obres comentades 				
Conclusió general	<ul style="list-style-type: none"> – Especifica l'interès de les obres comentades, el contingut principal i els problemes plantejats – Emmarca les obres dins la pintura del segle XX – Fa una valoració crítica 				
Aspectes textuais i formals	<ul style="list-style-type: none"> – El text té un títol significatiu – El text està ben estructurat: Introducció, cos i conclusió – El text és clar i llegible amb marcadors suficients – S'ha utilitzat un lèxic específic d'història de l'art – L'expressió és fluïda i clara – La presentació és correcta – S'ha tingut cura de l'ortografia 				
Altres observacions:					

- 5) Finalment, a la darrera activitat **Funcions de l' art en la societat actual** es tracta de trobar, a través de la **lectura de textos** més llargs i complexos, la **justificació** sobre l'art actual i la realització d'un debat amb **arguments** sòlids i fonamentats.

FUNCIONS DE L'ART EN LA SOCIETAT ACTUAL	
ACTIVITAT	
<p>1. Objectiu de l'activitat: reflexionar sobre les funcions de l'art a la societat actual des de diferents perspectives i preparar un debat.</p> <p>2. Es tracta d'un treball en grups de 4 persones que aprofundiran en un d'aquests temes per desenvolupar-lo en un debat amb tot el grup - classe:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. ART I TURISME DE MASSES b. VALOR I PREU EN EL MÓN DE L'ART c. EL CONCEPTE DE BELLESA A L'ART POSTMODERN d. ENTENEM L'ART CONTEMPORANI? <p>3. Llegiu de forma individual els TEXTOS del vostre tema, observeu les imatges i consulteu les pàgines web.</p> <p>3.1. Per llegir els textos:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Mireu el títol, la referència, autoria i data. b. Formuleu una hipòtesi sobre el tema que tractarà c. Llegiu-lo detingudament i tingueu present les imatges, si s'escau d. Procureu deduir el significat de les paraules desconegudes a partir del context <p>3.2. Per extreure'n la idea principal:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Subratlleu allò més important b. Seleccioneu i condenseu les idees de més valor estructural <p>3.3. Associeu les idees de cada text amb els coneixements previs sobre el tema.</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Comproveu si el text s'ajusta a la hipòtesi formulada b. Interpreteu el text c. Valoreu-ne les aportacions que fa i les intencions dels autors d. Feu-vos preguntes pròpies <p>4. Per preparar el debat, cada grup s'especialitzarà en un tema i, des de la seva perspectiva, exposarà durant 10 minuts a tot el grup-classe les raons i arguments per defensar la seva postura sobre la crisi de l'art actual, així com la manera de rebatre possibles refutacions.</p> <p>5. Alguns dels interrogants a plantejar en el debat poden ser:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Quina és la funció de l'art actual?: emocionar, fer pensar, comunicar, denunciar, sorprendre, invertir, gaudir, reproduir la realitat, ser original...? • S'ha acabat l'art? Ja no queda res per inventar? • L'art actual no s'entén? O resulta massa evident i per això fereix sensibilitats? • L'estètica contemporània respon a la societat en la que s'insereix? La imatge té po- 	

der per suggerir noves reflexions sobre el món en què vivim?

- Els artistes actuals són incompresos? El públic està preparat per acceptar les innovacions?
- Ha passat el mateix en altres èpoques? Com ho veiem des de la distància?
- Com s'explica que hi hagi tants museus d'art contemporani?
- El graffiti és art? I la cuina?
- Diferents punts de vista a considerar:
 - a) *"S'han d'aparcar els prejudicis, les etiquetes i evitar les classificacions. Buscar un fil conductor tampoc serveix de res",* deia Bárbara Celis en un article d'El País del 5 de març de 2008 *"El 'todo vale' del arte actual"*. Creieu que aquesta ha de ser la forma d'acostar-se i entendre l'art actual?
 - b) *"Quizás ARCO lo que hace es engordar el mito del arte actual como inaccesible, como algo etéreo que no hace falta comprenderlo sino que está ahí. El arte actual no se entiende, eso es una realidad. Pero tampoco hace mucho para que se entienda, simplemente se consume, se digiere. Y cosas como ARCO no ayudan a hacer comprender que el arte es algo que se disfruta, que se siente, que es para el pueblo"*
<http://analizarte.es/2008/02/18/arco-%C2%B408-desmontando-el-arte-actual/>
 - c) *"En l'època de les escenogràfiques instal·lacions, jo reivindico la pintura, la vella pintura de Cnosos, de Pompeia, de la vil·la de Lívia. L'entrançable pintura dels nostres murs romànics. la delicada pintura dels retaules gòtics. El realisme confiat de la capella de Scrovegni..."* Narcís Comadira – Vilaweb, 6 d'octubre de 2007
 - d) *"La bellesa sembla expulsada del món de l'art actual, dir d'una obra d'art que és formosa, bella, maca, són avui dia més desqualificacions que arguments positius. I, si sembla que tot allò bell sigui anacrònic, és a dir: d'una altra època passada, antiga, serà la bellesa una cosa antiga?"* Rosa Olivares – Exit, Imagen y Cultura nº 30, Mayo / Junio/ Julio 2008
- Francisco Calvo Serraller és una autoritat en el món de l'art. L'**entrevista** que reproduïm tracta molts dels temes a debatre.

<http://www.generacionxxi.com/entrevistas/serraller.htm>

6. Consulteu els documents:

- Preparació d'un debat
- Taula de pros i contres
- Debat sobre l'art actual

DEBAT SOBRE L'ART ACTUAL

Està en crisi l'art en la societat actual? S'ha acabat l'art? Ja no queda res per inventar?

-
-
-
-
-
-

Quines funcions compleix?

-
-
-
-
-
-

Arguments per defensar la vostra opinió

-
-
-
-
-
-

Penseu en les raons i els punts de vista diferents i busqueu la manera de rebatre'ls.

-
-
-
-
-

-
-
-
-
-

CONCLUSIÓ:

Hem volgut il·lustrar amb alguns exemples la tipologia d'activitats a realitzar desenvolupant les competències comunicatives i utilitzant estratègies com el treball cooperatiu i la regulació i autoregulació de l'aprenentatge, que facilitin l'aplicació en l'assignatura d'història de l'art. No hem mostrat aquí tots els recursos ni tots els textos que s'han preparat ja que queden recollits a la pàgina web, de la qual en l'Annex 3 es mostra el mapa amb la relació completa.

3.4. Aplicació de les activitats a l'alumnat i resultats obtinguts.

Tot un seguit de circumstàncies, previstes o no, com la necessària preparació de la metodologia i el disseny dels recursos, l'estada a la Gran Bretanya durant el primer trimestre del curs del professor de l'assignatura, la lentitud que requereix aquest sistema de treball i el calendari ajustat del curs de 2n de batxillerat, ens han obligat a restringir l'experimentació amb l'alumnat a dos dels blocs d'activitats 2: [Judith i Holofernes – Artemisia Gentileschi](#) i 3: [Made in Amèrica: pintura després de la Segona Guerra Mundial](#).

L'elecció d'aquests dos temes va venir donada per la seva inserció dins la programació de l'assignatura (totes les obres treballades formaven part del llistat de les PAU) i pel fet que no obligava a l'alumnat a fer cap esforç extra ni cap activitat suplementària en un curs que va molt ajustat de calendari i que manté la pressió de la selectivitat.

Durant el primer trimestre del curs es va demanar a l'alumnat que realitzés una **comparació entre el Partenó i el Panteó** des del punt de vista dels aspectes formals, activitat que formava part de l'avaluació contínua de l'assignatura i so-

bre la qual només es va donar la indicació que havien de seguir l'esquema de comentari d'una obra arquitectònica i que no es tractava de descriure un edifici darrera l'altre. Vam demanar al professor substitut un mostreig aleatori dels escrits presentats que es van revisar seguint la pauta [Autoavaluació de textos](#) que no se'ls havia proporcionat abans.

Els **resultats obtinguts** dels 17 textos que vam analitzar van ser desiguals i es van detectar algunes de les mancances i errors més freqüents en aquests tipus d'exercicis com, per exemple, la inexistència d'una planificació prèvia, manca d'una presentació de l'activitat a realitzar, l'organització del text era confusa i poc estructurada, no s'acabava amb una conclusió que recollís els aspectes essencials de la comparació, incompletesa, descripció d'un i altre temple sense relacionar-los, manca d'organitzadors per estructurar el text, ús d'un lèxic inadequat, errors sintàctics i ortogràfics, utilització limitada de connectors lingüístics, falta d'una revisió final del text... No tots els exercicis presentaven aquestes característiques, sinó que hem recollit aquelles més significatives i que es repetien en diverses ocasions.

Durant el segon trimestre del curs es va demanar als alumnes que realitzessin el bloc d'activitats sobre l'obra [JUDIT I HOLOFERNES D'ARTEMISIA GENTILESCHI](#) (pàgs. 34-42) que es va dividir en tres exercicis. Vam presentar el primer en una sessió de classe a mitjans de febrer explicant clarament les pautes per la seva realització que estaven a la seva disposició a la pàgina web (de la qual es va explicar detalladament la seva estructura i funcionament ja que era el suport de presentació exclusiu de tot el material) i se'ls va donar un termini

de 15 dies per lliurar-lo. Aquest **primer exercici** consistia en documentar-se sobre la vida i obra d'Artemisia Gentileschi utilitzant les fonts d'informació que es proporcionaven a la pàgina web i posteriorment elaborar un text comparant dues versions de l'obra *Judit i Holofernes* de la mateixa pintora.

Els **resultats** d'aquest exercici també es van valorar amb la pauta [Autoavaluació de textos](#) que posteriorment es va lliurar a cadascun dels alumnes amb indicacions i observacions sobre els seus escrits. En algun cas, els escrits presentaven una certa millora respecte a la comparació prèvia però els alumnes van manifestar en una sessió en què vam comentar els resultats que no havien seguit les pautes de forma exhaustiva, que havien trobat dificultats per moure's per la pàgina web i que no havien llegit tots els textos que se'ls proposaven.

Així mateix vam observar que la nostra proposta de pàgines web per consultar la informació sobre Artemisia Gentileschi (moltes d'elles en anglès per habilitar-los a la consulta en aquesta llengua, majoritària a internet) no havia sigut tinguda en compte per la majoria dels treballs i s'havien buscat pàgines en castellà o català sense fiabilitat científica ni haver-les sotmès a cap filtre des del punt de vista crític. Els vam fer aquesta observació, recomanant que sempre s'havien de contrastar i comparar les fonts i les dades per detectar errors ja que no tot el que hi ha a la xarxa és acceptable des del punt de vista acadèmic.

Altres observacions que vam fer, a partir de la lectura dels treballs, feien referència a l'escassa utilització de tècniques per organitzar les idees, a la necessitat de reelaborar la informació obtinguda segons el que es demanava a

l'exercici i a la conveniència de formular demandes concretes davant dels dubtes que els podien sorgir; respecte aquest darrer, en el qual no vam rebre cap consulta més enllà de demanar-nos repetidament què era exactament el que havien de fer.

Finalment, hem de destacar que, tot i que es va demanar que fessin el treball en parella, dels 36 escrits lliurats, n'hi havia 28 (un 88%) que eren treballs individuals, aspecte que ens va sorprendre i vam haver d'incidir en els avantatges del treball en grup per a obtenir millors resultats. Alguns alumnes (especialment nois) van comentar que els resultava més ràpid i còmode fer els treballs sense dependre de ningú.

El **segon exercici** del mateix bloc consistia en la realització d'una presentació en power point on havien de relacionar amb frases breus i senzilles la relació entre l'obra d'Artemisia Gentileschi i la de Caravaggio. Per tal d'esmenar alguns dels problemes sorgits en l'anterior activitat, fomentar el treball en equip i ajudar-los a ser crítics en la recerca d'informació a internet, vam dedicar una sessió a l'aula d'informàtica per resoldre dubtes i guiar-los en l'elaboració de la feina, a més de proporcionar-los uns [criteris d'avaluació](#) de l'exercici (veure pàg. 40). Van disposar de dues setmanes per lliurar la presentació que, aquest cop va ser realitzada ajustant-se molt més al que es demanava i treballant en grups de dues o tres persones (un 50%). En algunes de les presentacions es va observar que hi havia massa text, que no il·lustraven prou amb imatges les afirmacions que feien, però en general, la qualitat dels treballs va ser destacable.

Després d'haver treballat un text comparatiu i una breu explicació en suport power point, ens vam plantejar que el **darrer exercici d'aquest bloc** havia de dedicar-se a l'argumentació i a l'expressió oral. Es va plantejar un debat sobre si s'ha de fer una política de gènere en el món de l'art i incloure una "quota" de dones artistes en les obres de selectivitat, els llibres de text i en les sales dels museus (amb una preparació prèvia i el subministrament de pautes i fonts d'informació: [taula de pros i contres per argumentar una afirmació i argumentació dones artistes](#); pàgs. 41 i 42).

El debat es va organitzar en 5 / 6 grups a cada aula. Les conclusions que es deriven d'aquesta activitat oral són que la preparació prèvia dels arguments va ser escassa, llevat d'algunes excepcions, el que va suposar que la qualitat de les raons aportades no reunís les condicions d'ordre, validesa i rigor que haurien sigut desitjables. Malgrat tot, es va respectar el torn de paraula, el grau de participació i l'actitud de diàleg i finalment la valoració de l'interès que havia despertat el debat va ser positiva. Va faltar una recapitulació final, ja que la majoria dels arguments aportats no eren d'autoritat i, per tant, resultava difícil modificar els punts de vista inicials respecte a si les dones artistes tenien la mateixa qualitat com per ser valorades igual que els homes. Tot i així, es van reconèixer per part de tots els grups les dificultats i limitacions que havien hagut de superar les artistes per fer-se un lloc en la història de l'art.

Algunes de les pautes proposades per a realitzar el debat, es van modificar posteriorment ja que vam valorar que s'havia volgut abastar un camp massa ampli

per al temps de què disposàvem i que algunes de les qüestions formulades eren redundants i poc significatives per a l'objectiu que preteníem.

Un cop acabat aquest bloc d'activitats sobre Artemisia Gentileschi, es va passar un **qüestionari (ANNEX 5)** per fer reflexionar als alumnes sobre la seva feina i per valorar el grau de satisfacció i d'utilitat de les estratègies emprades. La idea general que n'hem pogut extreure és que l'alumnat considera útils les eines proporcionades i la metodologia de treball, però que els havia suposat massa feina per l'estudi d'una sola artista, això sí que el coneixement sobre la mateixa era més elevat que si s'hagués preparat amb el mètode tradicional.

Amb l'experiència anterior i les idees que ens aportava el Seminari *Aprendre ciències socials i experimentals. Parlar i escoltar, llegir, escriure* que cursàvem conjuntament amb el professor de l'assignatura, a principis del mes d'abril es va plantejar el segon bloc d'activitats **MADE IN AMÈRICA: PINTURA DESPRÉS DE LA SEGONA GUERRA MUNDIAL** (pàgs 43-46) amb la intenció que els alumnes preparessin en grups col·laboratius el comentari de quatre pintures americanes de l'expressionisme abstracte, el pop art i el realisme social.

El 28 d'abril vam organitzar una sessió de treball en la qual van treballar primer en grups d'experts (totes les persones que havien preparat la mateixa obra) i després van compartir la informació amb el seu grup on cadascú explicava la seva obra. Durant la sessió vam haver-los de guiar i orientar per tal de poder organitzar la documentació (no gaire exhaustiva) que havien preparat, ja que els costava treballar de forma autònoma. La posada en comú dels grups

d'experts va ser més profitosa i va suscitar un major interès donat que, en haver preparat tots la mateixa obra, els membres del grup coneixien el tema. Quan va tocar explicar l'obra a la resta de companys del grup inicial es van dispersar més i no va funcionar tant bé, tot i que havien de compartir un marc històric i cultural comú.

En qualsevol cas, la **valoració** per part de l'alumnat va ser molt positiva (*“millor així”, “te n'enteres més”, “pots compartir punts de vista”*), malgrat que consideraven que es podria haver dedicat més temps per llegir acuradament les fonts d'informació i fer una posada en comú que aprofundís més en els estils artístics objecte d'estudi. Per part nostra, considerem que la participació i l'interès de l'alumnat havia augmentat i que començaven a utilitzar les competències comunicatives amb més fluïdesa. Tots els alumnes, en estar implicats en el procés d'elaboració del treball, van presentar el text escrit que, aquest cop sí, va ser realitzat en grups en la seva totalitat i els resultats van ser prou notables.

Per acabar l'experimentació del projecte, vam mantenir una **ENTREVISTA** amb tres alumnes durant la qual van poder manifestar el seu parer sobre qualsevol dels temes que havíem treballat. Recollirem tot seguit algunes de les observacions que van realitzar:

- Es queixaven de tenir poc **temps** i massa **feina** per realitzar aquestes activitats.
- També valoraven negativament que la informació de la **pàgina web** contenia massa vincles i massa textos per llegir.

- Pel que fa a les **pautes proporcionades**, manifestaven que costava llegir els textos (“si no tenies molta afició a la lectura”), que no havien seguit molt la guia per a l’elaboració de textos ni les característiques de les diferents tipologies textuais, però que els havia resultat de gran utilitat els connectors lingüístics i que els havien aplicat a d’altres assignatures. Així mateix consideraven que conforme avançava el curs, havien millorat les seves produccions escrites i que estan més ben estructurades, especialment fent referència als exàmens.
- El **treball en grups**, especialment els grups col·laboratius (“d’experts”) i en parella eren molt ben valorats, si bé en gran grup l’organització havia sigut més confusa. Malgrat tot, expressaven l’interès que havien tingut els debats, tot i que “no tothom respectava les opinions dels altres”.
- Respecte als **criteris d’avaluació** proporcionats per a realitzar cada activitat consideraven que havien sigut de gran ajuda, tant per realitzar el treball com per repassar si estava ben fet abans de lliurar-lo.
- Creien també que el sistema de treball, malgrat el volum de feina, havia sigut una motivació per a alguna part de l’alumnat que en d’altres circumstàncies els costa presentar les activitats i que, degut a la responsabilitat d’haver de col·laborar amb el grup, es veien obligats a fer un esforç.
- En definitiva, creuen que els ha ajudat i que seria bo que totes les assignatures donessin unes pautes clares de treball en aquest sentit.

4. Conclusions

Ja s'ha establert a la Introducció que no hem pretès formular un model teòric, sinó oferir algunes aplicacions pràctiques que puguin ser útils a l'aula i per això voldríem destacar alguns **aspectes d'interès**:

- a) És d'agrair l'àmplia participació de l'alumnat en totes les activitats i la seva col·laboració, així com la del professor de l'assignatura, malgrat l'esforç suplementari que ha suposat la participació en el projecte.
- b) Les noves tecnologies faciliten el treball en grup ja que, moltes vegades, no cal que es reuneixin físicament sinó que poden transmetre's la informació per vies molt més ràpides i immediates.
- c) Una pàgina web, tot i no ser exactament un entorn d'aprenentatge compartit, resulta un mitjà de comunicació i de suport per presentar les activitats als alumnes que permet la consulta constant, evita el consum de paper innecessari i permet la interactivitat a través del correu electrònic.
- d) Cal destacar que la metodologia d'aprenentatge desenvolupant competències resulta de molt lenta aplicació i, donat que la validació s'ha fet amb alumnes de 2n de batxillerat, el temps que hi hem pogut dedicar no ha sigut tan extens com hauria sigut desitjable. Es necessita dedicar-hi temps per guiar-los, orientar-los en la recerca, per treballar en grup, llegir acuradament els textos... si es vol aplicar correctament i obtenir resultats més efectius.

e) Finalment, convé insistir en què que aquest sistema de treball desenvolupant competències comunicatives no dona resultats immediats ni èxits ràpids, però considerem que pot ajudar a un sector de l'alumnat que mostra interès i que no disposa d'estratègies organitzades per comprendre textos o per expressar el seu pensament de forma oral o escrita.

S'ha exposat aquí una proposta de treball desenvolupant les competències comunicatives que pretén fer una petita aportació en la didàctica de la història de l'art que complementa altres llicències d'estudis anteriors i que, mitjançant l'elaboració d'uns materials de senzilla aplicació i utilització per part de tot el professorat, pot fer-se extensible a l'aprenentatge de les ciències socials i a d'altres matèries del currículum obligatori i postobligatori.

Un punt de reflexió molt lligat amb l'anterior és el de la **pràctica docent**. Considerem que no n'hi ha cap d'universal que sigui òptima¹² ni excloent i, per tant, defensem un mètode eclèctic que reculli aportacions variades: des de la recerca i exposició de la informació utilitzant les TIC, passant per la problematització que possibiliti la formació d'hàbits de raonament i d'expressió oral i escrita, fins la reflexió de l'alumnat sobre el seu propi procés per tal de regular i corregir allò que ha après, sense renunciar a la transmissió de la informació per part del professorat. Creiem que la combinació d'estratègies didàctiques potencia els seus efectes, permet assolir els objectius proposats i no cau en el dogmatisme d'un mètode únic i exclusiu.

¹² BAIN, R.B. (2000)

Respecte a la tasca realitzada durant la llicència d'estudis no he trobat cap dificultat insuperable que m'hagi obligat a fer **modificacions en el projecte** més enllà dels reajustaments que la realització de la recerca ha portat a reconduir. Especialment s'hauria de remarcar la major incidència en els aspectes de treball col·laboratiu i d'autonomia de l'aprenentatge per part dels alumnes a la que m'ha conduït la metodologia de treball amb competències cognitivo-lingüístiques.

Pel que fa a l'ús d'un **espai moodle**, està previst que el proper curs s'imparteixi en el meu centre un seminari de formació i s'introdueixi una intranet a través de la qual es facilitaria la comunicació amb l'alumnat.

Així mateix, la **pàgina web** no es pot donar per acabada, ja que tinc la intenció de mantenir-la al dia i anar-hi incloent novetats i recursos que vagi elaborant, sempre que els meus coneixements tècnics m'ho permetin.

Per altra banda, la realització del **Seminari Aprendre ciències socials i experimentals. Parlar i escoltar, llegir, escriure** m'ha resultat de gran ajuda per aclarir alguns conceptes i m'ha obligat a reajustar algunes de les actuacions i activitats programades.

En aquest sentit, se m'ha proposat per formar part del **grup de persones formadores del programa "Aprendre ciències socials i experimentals. Parlar i escoltar, llegir, escriure"**, i des del mes de juliol començarem un curs organitzat per l'Àrea de Programes de Formació de la Subdirecció General de Formació i Desenvolupament del Personal Docent.

També, i com a aplicació dels estudis realitzats durant la llicència, hem començat a planificar amb l'equip directiu del centre per tal d'anar introduint el mètode d'aprenentatge desenvolupant les competències comunicatives a l'alumnat de segon cicle d'ESO per al curs vinent. En qualsevol cas, tant el professor que ha col·laborat en la recerca com jo mateixa, tenim previst implementar en les nostres classes algunes activitats utilitzant aquesta metodologia.

5. Bibliografia

ADAM, J. M.; LORDA, C. U. (1999). *Lingüística de los textos narrativos*. Barcelona: Ariel Lingüística.

ALBERICI, A.; SERRERI, P.. (2005) *Competencias y formación en la edad adulta*. Barcelona: Laertes ed.

ALBERT, J.M.; ALEGRE, E. (2004). *Internet i ciències socials. Una experiència de comunitat virtual a l'ensenyament secundari*. Scripta Nova: Revista electrònica de geografia y ciencias sociales. Universitat de Barcelona. Recuperat 24 març 2007 des de <http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-170-67.htm>

BAIN, R.B. (2000). *Cómo aprenden los estudiantes*. Recuperat 14 abril 2007 des de <http://eduteka.org/pdfdir/ComoAprendenLosEstudiantes.pdf>

BENEJAM, P.; PAGÈS, J. (coord.). (1997). *Enseñar y aprender ciencias sociales, geografía e historia en la educación secundaria*. Barcelona: ICE UB – Horsori.

CALAF, R.; NAVARRO, A.; SAMANIEGO, J.A. (2000). *Ver y comprender el arte del siglo XX*. Didáctica de las Ciencias Sociales. Madrid: Síntesis.

CALAF, R. (coord.) (2003). *Arte para todos. Miradas para enseñar y aprender el patrimonio*. Gijón: TREA.

- CANDAU, M.J. (2006). *Percepción y didáctica del comentario de arte*. ÍBER: Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia, 41.
- CASAS, M. (coord.), (2005), *Ensenyar a parlar i escriure ciències socials*. Barcelona: Rosa Sensat
- CASSANY, D., (1993). *La cuina de l'escriptura*. Barcelona: Empúries.
- CLAR, R.; LLAURADÓ, A.; RIERA, A.; ROCA, M.; QUINQUER, D. (2007). *Hablar, leer y escribir para aprender desde las áreas curriculares*. AULA de Innovación Educativa, 159.
- COLL, C. (maig 2007). *Las competencias en la educación escolar: algo más que una moda y mucho menos que un remedio*. AULA de Innovación Educativa, 161, 34-39.
- DE MIGUEL DÍAZ, M. (ccord.) (2006). *Metodologías de enseñanza y aprendizaje para el desarrollo de competencias*. Madrid: Alianza ed.
- ESCAÑO, J.; GIL DE LA SERNA, M. (1992). *Cómo se aprende y cómo se enseña*. Cuadernos de Educación. Barcelona: ICE UB – Horsori.
- FONTAL, O. (juliol 2006). *Los contenidos actitudinales en la enseñanza de la historia del arte*. ÍBER: Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia, 49.
- JORBA, GÓMEZ i PRATS, (eds), (1998), *Parlar i escriure per aprendre*. Barcelona: ICE UAB

- MACAYA, A. (maig 2006). *Arte y lengua oral: los caminos del razonamiento en la clase de artes visuales*. AULA de Innovación Educativa, 151.
- MATILLA, L.; ALONSO, M. (1980). *Imágenes en Libertad. Comunicación visual para la escuela activa*. 2 vols. Madrid: Nuestra Cultura.
- MCKENZIE, J. (1999) *Beyond Technology: Questioning, Research and the Information Literate School* . From Now On ed.
- OGBORN, J. (1998). *Formas de explicar*. Madrid: Santillana.
- OSANDÓN, L.; AYALA, E. (2007). *¿Cumplen algún papel los contenidos de la historia en el aprendizaje por competencias?*. ÍBER: Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia, 52, 72-82
- PAGÈS, J. (2007), *Un itinerario por el mundo de las competencias en ciencias sociales, geografía e historia a través de distintos currículos*. ÍBER: Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia, 52, 29-39
- PERRENOUD, Philippe. (2004). *Diez nuevas competencias para enseñar*. Biblioteca d'Aula. Barcelona: Graó
- PRATS, J.; ALBERT, J.M. (2004). *Enseñar utilizando Internet como recurso*, ÍBER: Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia, 41.
- QUINQUER, D. (2001). *El desarrollo de habilidades lingüísticas en el aprendizaje de las ciencias sociales*. [Versión electrónica]. Revista Íber 28

QUINQUER, D. (octubre 2004). *Recapitular, sistematizar y estructurar en clase*.

AULA de Innovación Educativa, 136.

QUINQUER, D. (maig 2006). *Se aprende poco. ¿Qué podemos hacer?*. AULA

de Innovación Educativa, 151.

RODRÍGUEZ DIÉGUEZ, J.L. (1978). *Las funciones de la imagen en la enseñanza: semántica y didáctica*. Barcelona: Gustavo Gili.

SANTAMARÍA, J.; ASENSIO, M. (2003). *Paradigmas utilizados por el profesorado de bachillerato en historia del arte*. ÍBER: Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia, 37.

SANTAMARÍA, J. (juny 2004). *Internet como recurso para la historia del arte*, ÍBER: Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia, 41.

SERAFINI, María Teresa, (1995). "Géneros textuales y Prosas de base" en "Cómo redactar un tema", Barcelona: Paidós.

TREPAT, C.A. (2003). *El taller de la mirada. Una didáctica de la història de l'art*. Lleida: Pagès Editor

TREPAT, C.A., (2003). *Didácticas de la historia del arte. Criterios para una fundamentación teórica*. ÍBER: Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia, 37.

VILLAFANE, J. (1987). *Introducción a la teoría de la imagen*. Madrid: Pirámide.

WITTKOWER, Rudolf i Margot, (1992), *Nacidos bajo el signo de Saturno*,. Madrid: Ed. Cátedra.

VÁZQUEZ, N.; MONTECINOS, L. (2007). *Las competencias específicas de los profesores de historia y ciencias sociales*. ÍBER: Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia, 52, 18-28.

Revistes monogràfiques

AULA DE INNOVACIÓN EDUCATIVA, núm. 161. (maig 2007). *Las competencias en la educación escolar*. Barcelona: Graó.

ÍBER, Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia, Barcelona: Graó.

núm. 37. (2003). *Repensar el arte en la enseñanza*.

núm. 41. (2004). *Recursos de Internet para la enseñanza de la historia*.

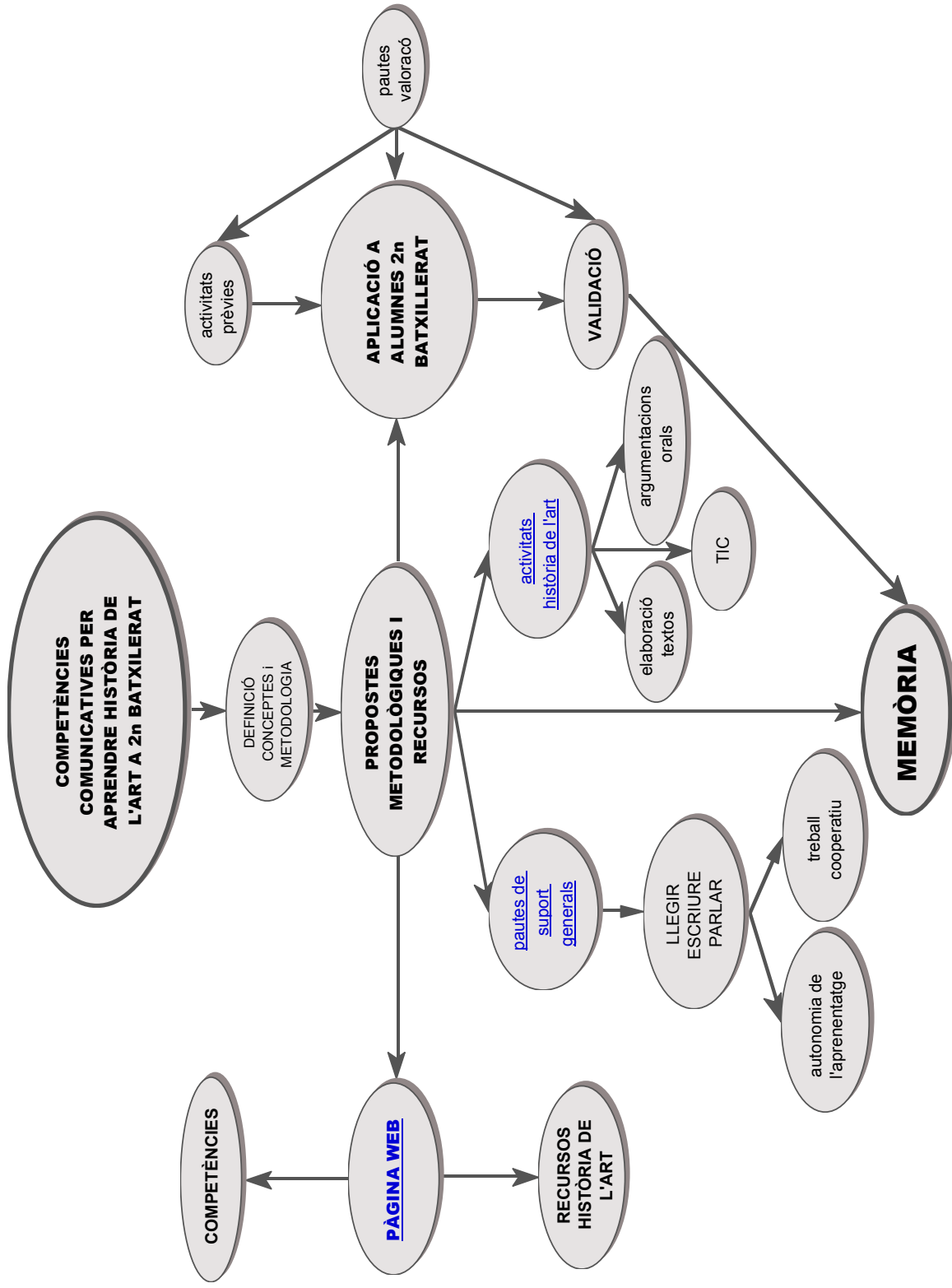
núm. 49. (2006). *Arte e historia en las aulas*.

núm. 52. (2007). *Educación por competencias: inicio del debate*.

PERSPECTIVA ESCOLAR. núm. 269 . (novembre 2002). *La història de l'art, per comprendre el món*. Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat.

ANNEXOS

- 1. PLA DE TREBALL**
- 2. FORMACIÓ**
- 3. MAPA DE LA PÀGINA WEB**
- 4. DADES DE L'INSTITUT PARTICIPANT EN LA RECERCA**
- 5. QÜESTIONARI SOBRE L'ACTIVITAT D'ARTEMISIA GENTILESCHI**

FORMACIÓ REBUDA

- **CURSOS**

Bases metodològiques per a la recerca educativa. Mòdul I. Curs 16 hores. ICE Universitat de Barcelona, setembre 2007.

Aprendre ciències socials i experimentals. Parlar i escoltar, llegir, escriure Seminari de 30 hores 5/3/2008 – 7/5/2008. S.G. de Formació i Desenvolupament del Personal Docent.

- **CONFERÈNCIES**

Idees rebudes. Un vocabulari per a la cultura artística contemporània.
Cicle de Conferències de 16 hores organitzat per l'ICE de la Universitat de Barcelona i el MACBA entre el 08/10/2007 i el 26/11/2007.

Projects in Peer Assisted Learning: Reading, Maths and Science*. *Projectes d'aprenentatge entre iguals en lectura, matemàtiques i ciències.*
Conferència del professor Keith Topping (Universitat de Dundee, Escòcia) 6/11/2008. Facultat de Traducció i Interpretació de la UAB.

Què comporta aplicar un currículum orientat al desenvolupament de competències? Conferència de Neus Sanmartí i sessió de treball ICE UAB. 4/4/2008.

MAPA WEB: HISTÒRIA DE L'ART I COMPETÈNCIES COMUNICATIVES

Presentació

Agraïments i col·laboracions

COMPETÈNCIES COMUNICATIVES

0. PAUTES GENERALS per realitzar activitats

1. La lectura de textos
2. Elaboració de textos
3. Tipus de textos
4. Connectors lingüístics
5. Autoavaluació de textos
6. Exemples de planificació d'una comparació (1) (2)
7. Tipus de paràmetres per fer una comparació
8. Taula de pros i contres per argumentar una afirmació
9. Preparació d'un debat
10. Criteris per avaluar una exposició oral

ACTIVITATS

1. La lectura i la comunicació de les imatges

- Document I. Text: "*Contar lo que se ve*".
- Document II. Criteris d'avaluació
- Document III. Imatges
- Pautes per a l'elaboració d'un text descriptiu
- Document IV. Propietats de la comunicació per imatges

2. Judit i Holofernes. Artemisia Gentileschi

- Mapa conceptual
- Imatges
- Pàgines web
- Elaboració de textos
- Connectors lingüístics
- Text Wittkower: "*Agostino Tassi, seductor de Artemisia Gentileschi*"
- Esquema de comentari d'una obra pictòrica
- Pautes per redactar un text comparatiu i explicatiu
- Criteris d'avaluació de l'activitat 2
- Exemple 1 de planificació d'una comparació
- Expressions més adients per fer una comparació
- Pautes per redactar un text justificatiu i argumentatiu
- Exemple 2 de planificació d'una comparació.
- Criteris d'avaluació de l'activitat 3
- Text: F. Calvo Serraller, *El arte de las mujeres*
- Taula de pros i contres
- Argumentació dones artistes
- Preparació d'un Debat.

3. Made in Amèrica: pintura després de la Segona Guerra Mundial

(I) Aplicació de l'esquema de comentari a 4 obres pictòriques

- Esquema de comentari d'una obra pictòrica
- Fonts d'informació: Textos i pàgines web generals
 - *Hacia la institucionalización del arte*. F Calvo Serraller.
 - Catàleg Exposició *Made in USA*.
 - *El perfume y la esencia*. Rafael Argullol.
 - *Made in USA*. Narcís Comadira.
 - *La pintura actual no figurativa*. Álvaro/Borrás/Esteban
 - *La Abstracción: lo que no se parece a nada*. Carlos Mas.
 - *Últimas tendencias pictóricas*: Enrique Valdearcos.
 - *Recursos d'Història de l'art*. Isabel Fernández Lillo.
- Fonts d'informació: pàgines web i textos per artistes
 - Frida Kahlo. "*El mundo es una cama*". Rosa Montero.
 - *Con F de Frida*. Carlos Monsiváis.
 - *El objeto cotidiano: el pop art*. Roser Calaf.
- Criteris d'avaluació.

(II) Conclusió: textos i imatges

- Textos
- Imatges
- Taula: *Relació entre textos i imatges*

4. Funcions de l'art en la societat actual

- Fonts d'informació
 - **ART I TURISME DE MASSES:**
 - *La larga cola del museo*. Vicente Verdú.
 - *Los museos son fuente de conocimiento, no de espectáculo*: N. Penny.
 - *Crisis y final de una idea del museo*. Fernando Checa.
 - **VALOR I PREU EN EL MÓN DE L'ART**
 - La azarosa vida de "*Las tres velas*"
 - *Un mercado con salud de hierro*
 - Crítica de de Louis Leroy a l'exposició dels impressionistes (1874)
 - *Lucien Freud releva a Jeff Koons*
 - *Arrecia la crisis, salta la banca*
 - *Posesión / previsión*. E. de Diego.
 - "*El arte vale lo que la gente quiera pagar por él*"
 - *Jeff Koons, en la cima del mundo*
 - Piero Manzoni i la "*Merda d'artista*"
 - **EL CONCEPTE DE BELLESA EN L'ART ACTUAL**
 - *El esplendor de la fealdad*
 - *El duelo de lo dionisiaco y lo apolíneo*
 - *Siniestra belleza*
 - *Es podreix el tauró de Damien Hirst*
 - **ENTENEM L'ART ACTUAL?**
 - ELS ORÍGENS DEL TRENCAMENT: Duchamp
 - QÜESTIONS GENERALS

- Pàgines web
- *Arte de la Postmodernidad*
- Antonio Muñoz Molina
- Paul Auster
- Francisco Calvo Serraller
- DIVERSES VISIONS
 - *Jean Clair define la arquitectura como el arte más de vanguardia*
 - *Jean Clair o la guerra a la vulgaridad*
 - *J.Clair: "El arte de hoy es banal como la vida misma que llevamos"*
 - Debate: José Javier Esparza / Pedro Manterola
 - *El mercado es el que manda y está matando al arte.* José Javier Esparza.
 - *L'artista i el seu món*
 - *El artista.* Rosa Olivares.
 - J.V. ALIAGA / J. GARCIA MONTES
- ALGUNES OBRES ACTUALS
 - Jeff Koons
 - Louise Bourgeois
 - Doris Salcedo
- I ELS GRAFFITI?
 - *Keith Haring, deprisà.* A. Muñoz Molina
 - Sixeart / Tate Modern
- LA CUINA ACTUAL: ART?
 - *El genio internacional*
 - *Ferran Adrià: "honoris causa" por la Universidad de Aberdeen*
 - *Ferran Adrià, como Dalí o Picasso*
- Entrevista a F. Calvo Serraller sobre l'art actual
- Debat sobre l'art actual

HISTÒRIA DE L'ART: RECURSOS

0. INTRODUCCIÓ

- Presentació
- La lectura de l'obra d'art
 - Arquitectura
 - Escultura
 - Pintura

1. ART ANTIC I MEDIEVAL

- Llistat d'obres
- Del temple grec a la catedral gòtica
 - Imatges
 - Comentaris d'obres
 - El Partenó
 - La Mesquita de Còrdova
 - Presentacions en ppt
- La figura humana de Grècia a la pintura flamenca
 - Imatges

- Comentaris d'obres
 - El Diadúmenos
 - El Matrimoni Arnolfini
- Presentacions en ppt

2. ART MODERN

- Llistat d'obres
- Renaixement
 - Imatges
 - Comentaris d'obres
 - Presentacions en ppt: arquitectura / escultura / pintura
- Barroc
 - Imatges
 - Comentaris d'obres
 - Presentacions en ppt: arquitectura / escultura / pintura
 - Judit i Holofernes. Artemisia Gentileschi.

3. ART CONTEMPORANI

- Segle XIX
 - Llistat d'obres
 - Imatges: pintura / escultura / arquitectura
 - Comentaris d'obres
- Segle XX
 - Llistat d'obres
 - Imatges: pintura / escultura / arquitectura
 - Comentaris d'obres
- Presentacions en ppt
 - Del neoclassicisme al realisme. Goya.
 - Impressionisme i postimpressionisme
 - Arquitectura de finals del segle XIX
 - Catalunya: segles XIX i XX. MNAC.
 - Pintura i escultura segle XX
 - Arquitectura segle XX

*** PATRIMONI ARTÍSTIC: VISITES**

*** GLOSSARI**

*** ORIENTACIONS PAU**

- Estructura de l'examen i criteris generals d'avaluació. 2007-2008.
- Recomanacions generals
- Preguntes de l'examen d'història de l'art

*** ENLLAÇOS: ALGUNES PÀGINES WEB D'HISTÒRIA DE L'ART**

- Generals / Museus / Dones artistes / Diccionaris artístics

*** COL·LABORACIONS**

DADES DE L'INSTITUT

Es tracta d'un centre de 550 alumnes dels quals 380 cursen ESO i 160 les diferents modalitats de batxillerat, situat en una localitat costanera del Baix Maresme de 19.052 habitants¹³ en la qual existeixin dos IES, quatre CEIP i un centre religiós concertat d'infantil i primària. Això comporta una estructura sociològica de l'alumnat força diversa i equilibrada ja que el nivell socioeconòmic de la població és mitjà-alt i els dos centres públics de secundària són les opcions prioritàries per als estudis d'ESO i Batxillerat i, per tant, recullen alumnat de tota condició social.

L'experimentació s'ha realitzat amb els dos grups de 2n de batxillerat que cursaven l'assignatura d'Història de l'art i que presentaven les característiques següents:

- Un grup de 26 alumnes de les modalitats d'Humanitats i Ciències Socials dels quals 17 (65,3%) eren noies i 9 (34,6%) nois.
- L'altre grup era de 22 alumnes de la modalitat de Ciències Socials amb 8 noies (36,4%) i 14 nois (63,6%).

El resultat acadèmic final en l'assignatura d'Història de l'art han sigut:

- Grup 1: 22 alumnes aprovats (85%) i 4 suspesos (15%)
- Grup 2: 19 alumnes aprovats (86%) i 3 suspesos (14%)

¹³ Padró continu, 2007. Font IDESCAT.

QÜESTIONARI SOBRE L'ACTIVITAT D'ARTEMISIA GENTILESCHI

Com ja sabeu, estic realitzant una recerca que té com a **objectius** la realització d'un conjunt de propostes metodològiques i de recursos per a l'aprenentatge de la història de l'art que es basin en les competències comunicatives (llegir, escriure i parlar). Per tal de comprovar la **utilitat d'aquestes aportacions pràctiques** i extreure'n **conclusions**, resulta molt necessari que aporteu les vostres **opinions sinceres**. Us agrairia que responguéssiu les preguntes següents, que seran tractades de forma **anònima** i utilitzades exclusivament per a la recerca en curs.

Marqueu amb una les respostes que escolliu. Per a les respostes obertes, utilitzeu l'espai que es proporciona.

Gràcies pel vostre temps.

Sexe: Home Dona

Edat: anys

1. Ha resultat interessant la realització d'aquesta activitat?
 Gens Una mica Bastant Molt
2. Què és el que més t'ha interessat?
 a. El tema
 b. La manera de treballar
3. Creus que eren necessàries les **pautes generals** aportades a la pàgina web?
 a. Sí, m'han resultat útils
 b. No, ja les dominava
4. Respecte a altres activitats realitzades sense aquestes pautes creus que ara el resultat ha sigut:
 Igual Una mica millor Bastant millor Pitjor
5. Quines has utilitzat?
 a. *Elaboració de textos* Sí No
 b. *Tipus de textos* Sí No
 c. *Connectors lingüístics* Sí No
 d. *Autoavaluació de textos* Sí No
 e. *Exemples de planificació d'una comparació* Sí No
 f. *Preparació d'un debat* Sí No
 g. *Taula de pros i contres per argumentar una afirmació* Sí No
 h. *Argumentació dones artistes* Sí No
 i. *Mapa conceptual sobre l'activitat d'Artemisia Gentileschi* Sí No
 j. *Llistat de pàgines web* Sí No
6. Motius de la no utilització (pots seleccionar més d'una opció):
 a. Ja les dominava
 b. No em calien per fer les activitats correctament
 c. Massa llargues de llegir
 d. Poc clares: no s'entenen gaire bé
 e. Poc útils
7. Ordena de més (10) a menys (1) les que han resultat de més utilitat:
 a. *Elaboració de textos*
 b. *Tipus de textos*
 c. *Connectors lingüístics*
 d. *Autoavaluació de textos*

- e. *Exemples de planificació d'una comparació*
- f. *Preparació d'un debat*
- g. *Taula de pros i contres per argumentar una afirmació*
- h. *Argumentació dones artistes*
- i. *Mapa conceptual sobre l'activitat d'Artemisia Gentileschi*
- j. *Llistat de pàgines web*
8. A l'ESO t'havien explicat (en àrees no lingüístiques) alguna pauta per treballar de forma específica aquestes qüestions?
- a. *Elaboració de textos* Sí No
- b. *Tipus de textos* Sí No
- c. *Connectors lingüístics* Sí No
- d. *Autoavaluació de textos* Sí No
- e. *Exemples de planificació d'una comparació* Sí No
- f. *Preparació d'un debat* Sí No
- g. *Taula de pros i contres per argumentar una afirmació* Sí No
- h. *Planificació d'una argumentació oral* Sí No
- i. *Mapes conceptuals sobre alguna activitat* Sí No
- j. *Llistats de pàgines web per fer un treball*..... Sí No
9. **Estratègies d'aprenentatge:**
- a. El treball en parelles:
- (1) T'ha facilitat la feina perquè has pogut contrastar i compartir la informació .
- (2) T'ha entorpit perquè et feia anar més lentament i per arribar a acords
- (3) Ha resultat igual
- b. Treball en grup
- (1) T'ha ajudat a aclarir alguns aspectes i t'ha aportat noves idees
- (2) No t'ha aportat res d'interessant l'opinió dels altres companys
- (3) S'ha perdut el temps
10. Quina d'aquestes **maneres de comunicació de la informació** creus que domines més?
- a. Escriure textos
- b. Elaboració de power point
- c. Argumentació oral: Debat (parlar i escoltar)
11. Abans de començar a elaborar un text tens clar el que se't demana i planifiques la tasca a fer?
- Gens Una mica Bastant Molt
12. Tens en compte a l'hora de redactar un text les parts (introducció, cos i conclusió)?
- Gens Una mica Bastant Molt
13. Revises el resultat un cop acabat?
- Gens Una mica Bastant Molt
14. Quins problemes t'has trobat per a la recerca d'informació a **internet**? (pots seleccionar més d'una opció)
- a. Molta informació estava en anglès
- b. T'ha costat trobar el que buscava
- c. Cap problema: tot està a la xarxa
- d. Saber si la informació era de confiança i fiable científicament
- e. Excés d'informació i dificultat per seleccionar-la
- f. Prefereixes buscar informació als llibres
- g. Només l'has fet servir per trobar imatges

15. Respecte al **debat sobre les dones artistes**:

- a. Hi havies pensat abans i havies buscat informació sobre el tema?
 Gens Una mica Bastant Molt
- b. Has modificat la teva postura/opinió inicial?
 Gens Una mica Bastant Molt
- c. La qualitat del debat (raons vàlides, rigoroses, completes...) penses que ha sigut:
 Escassa S'hauria de millorar Bastant bona Molt bona
- d. L'actitud adoptada individualment i col·lectivament (respecte pel torn de paraula, grau de participació, actitud de diàleg...) creus que ha estat:
 Negativa S'hauria de millorar Bastant bona Molt bona

16. Expressa el teu grau d'acord sobre les afirmacions següents:

- a. **Aquestes pautes et poden ser d'utilitat per a d'altres matèries i per al futur:**
 Gens d'acord Una mica Bastant Totalment d'acord
- b. **He reflexionat i he pogut millorar la meva manera d'escriure un text:**
 Gens d'acord Una mica Bastant Totalment d'acord
- c. **M'he adonat d'algunes mancances en la meva habilitat per escriure textos:**
 Gens d'acord Una mica Bastant Totalment d'acord
- d. **És més útil treballar en grup que individualment:**
 Gens d'acord Una mica Bastant Totalment d'acord
- e. **Parlar amb els companys en el debat m'ha ajudat a aclarir les idees:**
 Gens d'acord Una mica Bastant Totalment d'acord
- f. **Hem dedicat massa temps a realitzar aquesta activitat:**
 Gens d'acord Una mica Bastant Totalment d'acord
- g. **He après més sobre Artemisia Gentileschi treballant d'aquesta manera:**
 Gens d'acord Una mica Bastant Totalment d'acord
- h. **Em sentiria capaç d'aplicar el que hem fet a un altre tema:**
 Gens d'acord Una mica Bastant Totalment d'acord
- i. **La informació rebuda i els aclariments per part dels professors han sigut suficients, útils i clares**
 Gens d'acord Una mica Bastant Totalment d'acord

- Altres **observacions personals** que vulguis afegir sobre qualsevol dels temes d'aquest qüestionari: